

МОВА, ПОЛІТИКА, СЕРЦЕ, ГРОШІ...

Доповідь на презентації Київського благодійного фонду імені Олекси Гірника «Українським дітям — українське слово»

Події останнього часу свідчать, що мовна проблема в Україні знову загострюється. Уже протягом багатьох років, принаймні після прийняття Конституції, в Україні не зроблено поступу в напрямку розв'язання проблеми державної мови. Мовні права українців і далі грубо порушуються. Поодинокі спроби розв'язати проблему через законодавчі механізми у Верховній Раді всіх трьох скликань були заблоковані.

Те, що відбувається, є проявом гострої політичної боротьби навколо того, якою бути Україні: справді українською національною державою чи державою конгломерату з денационалізованого населення і росіян. Головним ворогом українського відродження є ліві сили. Створення парламентської більшості нейтралізувало сьогодні вплив лівих. Але це жодною мірою не стосується мовної проблеми, оскільки тут ліві мають повну підтримку з боку проросійського лобі та представників денационалізованого, яничарського капіталу у Верховній Раді.

Кілька слів про мовну ситуацію в Києві. Справедливо буде зазначити, що мовна ситуація у столиці не залишилася поза увагою київської влади. І міський голова, і структури державної адміністрації, які відають гуманітарною сферою, і міське управління освіти та управління культури не стояли осторонь боротьби за українське національне відродження. Навпаки, воно є предметом їхньої уваги. Наслідків згаданої уваги не можна не помітити. Їх бачимо по зовнішній рекламі, насамперед реклами у столичному метрополітені. Значна частина державних службовців включно з керівниками і службовцями районних державних адміністрацій, можливо не повсякчасно, але стали використовувати державну мову. Майже всі школи столиці переведено на статус українськомовних. Є помітні зрушення у справі викладання державною мовою в системі вищої освіти. У столиці з'явилися вищі навчальні заклади, де викладання майже стовідсотково ведеться українською мовою.

У Києві зосереджена велика кількість української інтелігенції та української політичної еліти, маю на увазі, не «української», а саме української. І це також не може повною мірою не позначитися на мовній обстановці. Але, незважаючи на все це, столиця України залишається містом рускоязычним. За межами залів, де ця інтелігенція час від часу збирається, за межами установ, які за своєю суттю є українськими, скажімо, спілкою письменників, іншими творчими структурами, за межами окремих аудиторій і класів українська мова звучить як дивний випадок. У громадських місцях люди спілкуються російською. Але особливо турбує мовна ситуація у молодіжному, студентському та дитячому середовищах.

Прислухаймося до наших молодих киян та киянок. Прислухаймося до того, як спілкуються київські діти. Якщо серед дорослих є винятки, то серед молоді та дітей їх немає. Вони всі розмовляють київським варіантом російської мови, і навіть ті, хто вдома з батьками спілкується українською. Якщо ви зайдете до наших гуманітарних вузів, наприклад на факультет журналістики у нашому університеті, якщо ви зайдете до київських, віддавна українських шкіл, то ви на перерві українського слова не почувте. Жодного. Користуватися українською мовою серед молоді не заведено.

Чому молодь і діти, чому навіть ті з них, хто може спілкуватися українською, не робить цього? Боятися, соромляться? Найшвидше, це питання психологічне. А можливо, й політично-психологічне. Адже в молоді не може не зародитися відчуття, що українська мова не має доброї перспективи, адже навколо не лише «Факти» і «Сьогодні», як найголовніші «українські газети» для масового читача, а й море інших фактів свідчать, ніби рускоязыччє українців і для українців це серйозно, нормально і назавжди. Справді, рускоязыччє в нашій молоді закорінене дуже глибоко. Створюється

враження, що це вже не українці. Не забуваймо, що молоді люди одружуються, народжують дітей і розмовляють з ними російською. Чи стане столиця України справді українською столицею і покаже завдяки цьому приклад для інших зросійщених міст? Чи стане Україна справді українською державою? Чи почнеться реальний процес дерусифікації української молоді в столиці вже за нашого життя? Це залежатиме від влади, від усіх нас, від нашої відданості українській ідеї.

Аби змінити ситуацію, слід насамперед значно збільшити питому вагу використання української мови молоддю, нехай навіть пасивного і вимушеного. Зрештою, дітей треба спочатку навчити мови, а вже тоді очікувати якихось серйозніших перемін. Ви, мабуть, помітили, що молодь, яка навчалася в російських школах (а це донедавна майже 90 % шкіл), українською взагалі двох слів зв'язати не може. Ті, що вчаться у школах, де все викладання ведеться українською мовою, нею володіють. У цьому плані ми маємо великі резерви. Адже в школах, які отримали статус українських після проголошення незалежності, подекуди мало що змінилося. Там усе залежить від директора школи і від самих учителів. Як учитель хоче, так і викладає. У вищих навчальних закладах така сама картина. Якщо ректора душа болить, то він цим питанням займається. Якщо не болить, то українською в нього викладають лише ті викладачі, які самі добровільно цього захотіли. **А скільки у нас таких знайдеться?**

Статистичним апаратом деякі ректори володіють добре. Навчилися ще з радянських часів. Звіти добрі, а пройдешся під час занять під аудиторіями — і чуєш, що з усіх дверей лунає лише «общепонятний». Особливо складна ситуація простежується у деяких військових закладах. Створюється враження, що ми готуємо кадри для російської армії. До військових вузів вступають хлопці, які закінчили українські школи, а у вузі, за висловом професора Богдана Суся, їх переучують на російську: офіцери ж у нас рускоязычні. Міністр оборони обіцяв під час зустрічі з керівниками «Просвіти» змінити ситуацію. Пообіцяв, але обіцянки не виконав.

Значною проблемою і значним водночас резервом є підручники, плани видання яких через нестачу коштів постійно не виконуються Міністерством освіти. В Україні немає по-справжньому молодіжної української газети, не видаються українські книжки для молоді і юнацтва, а ті, які видаються, лежать на складах, бо вони дорогі.

Сьогодні в Україні є шанс розпочати нову, чергову хвилю українського національного відродження. Маємо справді український уряд, маємо справді українського міського голову і українську владу в столиці. Тиждень тому міський голова О. Омельченко нагородив своєю відзнакою та подарунками велику групу наших активістів за впровадження державної мовної політики, серед них багато викладачів вузів і вчителів.

Але не забуваймо, що наша робота викличе і справжній опір. Ми будемо поливати, а вони будуть підризувати коріння. Ми вже бачимо, який гнів викликали перші кроки в бік «українізації українців», навіть не кроки, а всього лиш заяви про деякі наміри. Нині почався, можливо, найвідповідальніший етап відродження. Воно може розгорнутися, а може згорнутися. Щоб вистояти, треба бути рішучими і сміливими. Треба, щоб серце наше боліло за долю нашої мови.

Коли ми згадуємо вчинок Олекси Гірника, то замислюємося над тим, що ж змусило цю людину піти на такий крайній крок. Він сподівався повернути своїм вчинком увагу до факту русифікації українського народу. Протестувати в інший спосіб справді було неможливо. Інший спосіб — це тюрма, де він уже був. Але як же треба, щоб боліло людини серце і страждала душа, щоб людина наважилася на такий крок. Саме болу в серці за долю нашої мови не вистачає багатьом з нас.

Остання думка допомогла мені розробити просту і зрозумілу класифікацію людей, які, за своїм службовим становищем, впливають на мовне відродження. **Перші** з них це ті, що «не мають нічого проти» української мови. **Другі** — це ті, що підтримують українську мову. **Треті** болить за неї серце і боротьба за неї є ліками від сердечного болу. Кожен з нас може запитати сам себе: «Я підтримую нашу мову, чи мені болить за її долю серце, і чи легше мені стає на душі, коли я зроблю щось конкретне для підтримки української мови?»

Сьогодні в номері:

Уперше в
нашій газеті :
Поетичний пунктир походу — недруковані поезії воєнних літ
Олеся Гончара — с. 7—10

Юрію Гнаткевичу — 60!
3 роси й води! — с. 2

Лист читача —
до друку! — с. 3—5

Особливості публічних дискусій по-місцевому — с. 6

Мистецька доля
Ярослава Бабуняка —
с. 11

Розп'ята церква —
релігійні проблеми вчора й
сьогодні — с. 12—13

Художник
Тарас Шевченко —
с. 14—15

Національний календар —
с. 16

ЗА СВЯТУ УКРАЇНСЬКУ СПРАВУ...

М. Н.: *Прїздом до Берестечка я був у Вашому рідному селі. Воно має красиву назву Добривода. Зачаровує природа. Мені запали в око величезні масиви червоних маків. Розкажіть трохи про місце, де Ви народилися.*

Ю. Г.: Коли їхати автотрасою Київ — Львів, на її 398-му кілометрі є перехресток: наліво — на Кременець, а направо — на Берестечко, на шляху до якого лежить моє село. Старі люди кажуть, що назву селу дав Б. Хмельницький. Попивши тут води з криниці, він сказав: «Добра вода».

Половина Добриводи, включно з моєю хатою, розташована на березі низки з'єднаних між собою криниць, де з-під землі під величезним тиском б'ють джерела. Я носив з них воду. Криниці зимою не замерзали, і над ними в морозну погоду стояли величезні парові хмари. Навіть мою дитячу душу ця краса вражала. Криниці впадають у річку Пляшівка, яка впадає у Стир саме там, де відбулася нещаслива для України битва. Стир, у свою чергу, впадає у Прип'ять, а вона вже — в Десну. З вікна моєї квартири, що у самісінькому кінці Оболони, я щодня милуюся, як прудка Десна вкидає свої води у Дніпро. Отже, системою річок з'єднаний зі своїми рідними криницями. Колись я написав про це віршовані рядки:

Коли втомить життя чи спїткає біда,

Гоїть душу мою лиш джерельна вода

Із прозорих криниць, біля котрих я зрїс,

Із яких я не раз відра повнії нїс.

Як на берег приїду, з кладки я нахились

І водиці, мов чарів, з криниці нап'юсь.

А сльоза забринить, в чисту воду впаде

Та з бурхливим струмком вдалину попливе.

Потече через Стир, славу Прип'ять і Десну

і потрапить нарешті в домівку мою.

Дві домівки в мене. Батьківщина ж одна —

Рідна серцю земля — Україна моя.

М. Н.: *Неважко здогадатися, що Берестечко мусило вплинути на формування Вашого світогляду.*

4 квітня Юрію Гнаткевичу, голові Київської крайової «Просвіти», народному депутатові XII скликання, вченому і публіцисту, виповнюється 60 років. Вітаємо його з цією датою і разом з ним та Миколою Нестерчуком, що виступає в ролі інтерв'юера, проходимо його життєвим шляхом.

Ю. Г.: Звичайно ж. Щороку ми ходили у село Пляшеву на Козацькі Могили. Дітям часто розказували, як за часів Польщі поліція розганяла людей, які йшли поклонитися козацьким кіткам, біла їх киями. До речі, мій дід Іван Гнаткевич родом із самого Берестечка. Він шив чоботи і, шукаючи про селах роботу, в селі Боратин зустрів Євку. Звідси все й почалося.

Але Берестечко — це тільки невелика складова тієї української патріотичної аурі, в якій мені довелося жити в дитинстві. Мій батько був розстріляний у травні 1943 р. німцями за зв'язок з УПА. Мати просиділа десять років у таборах Дудінки за «пособничество бандітам». Дев'ять років я слав у Дудінку листи. Я бачив убитих і повішених бандерівців. Ми співали, коли пасли корів, повстанських пісень. Уже у десятому класі я намагався створити якусь підпільну українську юнацьку організацію. Люди із Західної України — це, як правило, люди, за висловом Дмитра Павличка, «з національним хребтом». У Західній Україні «визволителі» регулярно трьох з половиною століть він ламав українцям національний хребет. І він майже домігся свого. Тут, як і планувалося, було створено «новий тип чело-века» — національно безхребетного. Такого, для якого «нет разниці, на каком языке».

М. Н.: *Ходять чутки, що у Вас була якась пригода в інституті, де Ви вчилися.*

Ю. Г.: Мене заарештувало КДБ, коли мені не було ще вісімнадцяти років. Я був студентом другого курсу Інституту іноземних мов. Звинувачували в «анти-советской агітації». Знайшли написаний

мною вірш «Чи довго ми будем терпіти брехню? Чи довго ми будем носити кайдани?». У камері я сидів з Володимиром Олександровичем Миролобовим, росіянином, який уже відсидів 15 років, але його чогось знову заарештували. Він весь час ходив по камері і говорив: «Хотят две шкуры содрать с одного медведя. Сволочи!». А мені він сто разів повторював: «Ора, говори на суде, что ты молодой, что ты никогда не будешь больше болтать, прикнись, что ты очень испугался. Иначе сгноят». Мені прикидатися не треба було: у тюрмі було дуже страшно, особливо ночами. Мені дали три роки умовно, виключили з інституту. П'ять років я працював вантажником на цегельному заводі. В інституті поновився лише через три роки на заочне відділення. Працюючи після закінчення інституту в Інженерно-будівельному інституті, я поставив собі мету: захистити дисертацію. Уже в лютому 1972 року мені вдалося домогтися свого.

М. Н.: *Відтоді почалася Ваша наукова робота? Цікаво, що Ви досліджували у галузі іноземних мов?*

Ю. Г.: Ні, наукова робота почалася з часу мого вступу до заочної аспірантури Інституту іноземних мов, а після захисту дисертації вона продовжувалася. Протягом 18 років я був завідувачем кафедри іноземних мов Київського політехнічного інституту. Сферою моїх наукових досліджень була методика викладання іноземних мов у технічних вузах. Я займався головним чином проблемою запам'ятовування лексики чужої мови. Моя кандидатська дисертація називалася «Методична типологія пасивної лексики». Сам я викладав німецьку мову. Наукова робота — це бібліотеки, знаменита «Ленінка» у Москві, семінари і конференції по всіх містах Союзу, написання статей, монографій, підручників, керівництво аспірантами. Все це у мене було. У 1990 році я закінчив підготовку докторської дисертації до захисту. Та раптом грянула перестройка з її плюралізмом і гласністю. Я створив осередок Товариства української мови в КПІ. Невдовзі мене обрали співголовою осередку Народного Руху інституту. Я був делегатом Установчого з'їзду Руху. Наприкінці 1989 року мене було висунуто кандидатом у депутати Верховної Ради від колективу КПІ. На конференції мені вдалося перемогти дванадцять опонентів. Саме в день проведення цієї конференції я мав їхати до Ленінграда і везти на кафедру методики викладання іноземних мов Педагогічного інституту ім. О. Герцена свою докторську дисертацію. Проте я здав квиток, вирішивши, що дисертацію я повезу через місяць. Я ще не знав, що я її туди вже не повезу ніколи, як не підозрював і того, що стану одним із депутатів Верховної Ради, активним учасником нашої безкровної революції. На цьому моя наукова робота фактично закінчилася.

М. Н.: *Але чому ж Ви не захистили докторської дисертації? Адже вона була готова. Багато депутатів захищали і захищали дисертації саме в період перебування у Верховній Раді. До того ж, Ви були заступником Голови Комітету з питань освіти та науки.*

Ю. Г.: По-перше, я не мав де її захищати. За часів СРСР в Україні не було спеціалізованої вченої ради із захисту докторських дисертацій зі спеціальності «методика навчання іноземних мов». У нас не було свого ВАКУ. Я був учасником його створення. Потім я вирішив створити вчену раду з методики викладання мов. Написав відповідного листа від Комітету до ректора інституту Г. І. Артемчука. Його підписав І. Р. Юхновський, і все закрутилося. Рада була створена. Але чи м'яг, вже тоді голова Київської «Просвіти», захищати дисертацію, написану російською мовою? Коли я її переклав, надрукував, доопрацював, то вже перестав бути депутатом. А створений нами ВАК поставив жорсткі формальні вимоги до захисту докторських, і я сам став їх жертвою. Якби він таких вимог не поставив, то тепер усі «нові українці» були б докторами наук. А

так: вони ними стають, але, на щастя, далеко не всі. Я не став доктором наук, але від цього нічого не втратила Україна. Зате діє створена вчена рада, днями вийшла з друку видана за мій кошт монографія, у якій підбито підсумки всієї моєї наукової роботи. Вона служиме людям. Але до науки я в цілому вже втратив інтерес. Моє захоплення нині — політична боротьба.

М. Н.: *Зважаючи на Ваш досвід, скажіть, чому наші студенти так погано володіють іноземними мовами?*

Ю. Г.: На ефективність вивчення чужої мови впливають три фактори: хист, організація матеріалу, тобто методика його вивчення, і, нарешті, мотивація. Найголовнішим фактором, на мій погляд, є мотивація. Скажіть, чи була мотивація у вивченні іноземних мов у радянських студентів? Я особисто знав викладачів та інших спеціалістів з іноземних мов, які протягом усього життя жодного разу не розмовляли з живим іноземцем. Нині обставини змінилися і змінилося ставлення молоді до вивчення іноземних мов. Сказане мною про мотивацію стосується і української мови в Україні. Ставлення молоді до української мови зміниться, якщо в них виникне мотив до опанування і спілкування нею. А який може бути мотив, коли всі і все навколо спілкується «великим і магучим», крім Президента, половини міністрів і депутатів в офіційній обстановці? Українська мова в уяві молоді — це офіційна мова дуже великих начальників. А в начальники молоді нині не пнеться. Вона пнеться в бізнес. А бізнес — це все російськи. І «Факти» також «только на руски». І всі кросворди «па-руски». Брати Клички, Сергій Бубка опанували німецьку, бо вона їм потрібна, і не можуть двох слів зв'язати українською, бо це їм не потрібно. Молодь це добре бачить, чує і знає. Ми у «Просвіті» спримуємо наші зусилля на перевиховання русифікованих, але це нічого не дає, бо не створюються реальні мотиви для відродження української мови. Вона залишається чужою для мільйонів українців і не матиме перспективи доти, доки влада не створить ґрунт для мотивації.

М. Н.: *Але ж зараз ми нарешті маємо справді українську владу. І прем'єр, і віце-прем'єр Микола Жулинський є націонал-демократами, і вони хочуть змінити ситуацію. Ви на це надієтесь?*

Ю. Г.: Не дуже. По-перше, в уряді, наскільки мені відомо, не всі націонал-демократи. Є й ліберал-демократи. По-друге, не забувайте, що як тільки вони почнуть робити щось реальне, заворушиться вся шовіністична і про-російська сила тут і в Росії. Підніме голову весь яничарський капітал. Жулинський і Драч нічого, крім вербальної реакції, цьому капіталові протиставити не зможуть, бо гроші нині зосереджені не в руках українських патріотів, а в руках тих, для кого власне українська національна справа є чужою. За українське слово багачів душа не болить, і на його відродження вони грошей не дадуть. Вони спонсоруватимуть «Факти», «Сьогодні», «Київские ведомости», «Петровну», «Регион», «Метро», «Зеркало недели», телеканал INTER і всю іншу «українську пресу», мета якої — продовження русифікації. Проти Жулинського і Драча стоїть могутня сила. Якщо Драчеві навіть вдасться прийняти якісь зміни до законів, то найбільше, на що я розраховую, так це на зміну назв. Скажімо, газета «Факти» називатиметься «Факти», а «Сьогодні» буде мати назву «Сьогодні». У Києві всі інформаційні видання називаються українською мовою. Візьміть газету «Київ на долонях» чи «Пропоную роботу» і пошукайте в них ще одне українське слово. Впрієте, поки знайдете.

М. Н.: *Ви бачите якийсь шлях, який вів би нас до української України?*

Ю. Г.: Бачу лише шлях до надії. Тоді, коли денационалізована і яничарська маса кинулася робити гроші, українські націонал-демократи кинулися створювати все нові і нові партії та розмножувати їх шляхом розбрату й розколів. Якщо на наступних парламентських і місцевих виборах усі п'ятнадцять партій націонал-патріотичного спрямування об'єднаються в один виборчий блок і вороги українського національного відродження відчують нашу силу, з'являться надії на реальні кроки. Якщо такого об'єднання не буде, то не буде і надій на українську Україну. Залишиться вона такою собі Яничарляндією.

МОВА, ПОЛІТИКА, СЕРЦЕ, ГРОШІ...

Доповідь на презентації Київського благодійного фонду імені Олекси Гірника «Українським дітям — українське слово»

Закінчення. Початок на с. 1

9 березня ми знову були біля пам'ятника Кобзареві. Був гарний і змістовний, хоча й небагатолюдний мітинг. Керівництво держави квіти клало. І 22 травня прийдемо, і знову буде мітинг, і знову квіти. Я думаю, що час уже приходити не мітингувати, а звітувати: «Що я зробив особисто для розбудови нашої державності і впровадження мови Тараса Шевченка?»

Багато з присутніх може прозвітувати наступного разу перед Тарасом, поруч з іншим, своєю активною участю у створенні Фонду імені Олекси Гірника. Я виступлюю сьогодні вдячністю усім, хто взяв участь в установчих зборах Фонду, які відбулися 13 липня минулого року. Ми маємо правління, виконавчого директора і головного бухгалтера. Залишилася справа за нагромадженням ідей та коштів. Скажу прямо: ідей є чимало, а коштів мало.

Правління фонду визначило дванадцять основних напрямків нашої діяльності. Ми хочемо утримувати в кожному вузі стенди «Рідне слово», розповсюджувати вітально-агітаційні матеріали з нагоди свят та початку нового навчального року, абонувати для всіх шкільних та вузівських бібліотек українські газети, оголошувати конкурс на кращу патріотичну молодіжну пісню, започаткувати міжвузівську студентську газету, спонсорувати видання підручників та словників для студентів та викладачів, заснувати премію імені Олекси Гірника для викладачів вищої школи, організувати перші українськомовні студентські КВК, заснувати громадський рух «Молодь розмовляє українською», заснувати традицію прове-

дення концертів з нагоди закінчення навчального року для вчителів та викладачів.

Мене інколи запитують: «А хто спонсорує Ваш фонд?». Я на це відповідаю так: «Ми хочемо створити фонд нового типу. Він має стати народним фондом. Ми оголошимо народний збір коштів та ідей для порятунку української мови у столиці. Ми закликаємо для цієї святої справи ім'я Олекси Гірника з Калуша. Наш фонд — це фонд тих, кого болить серце за українську справу».

Багатих українців нині справді мало. У той час, коли націонал-демократи стали створювати все нові і нові партії, та розмножувати їх шляхом ділення, та доводити, що з них більший патріот, ті, кого серце за українську справу не боліло й не болить, стали робити гроші. Ці гроші сьогодні служать продовженню русифікації українців. Хто натворив і фінансує незбагненну кількість рускоязычних газет і телестанцій, що масовано і повсякхвилинно забумбулюють іноземною мовою нашу молодіть і дітей? Їх болить серце за прибутки. За українську справу їх не болить душа.

Ми маємо виробити новий підхід до нагромадження коштів. Справа полягає тиме не лише в коштах і їхній кількості, а й у шляхах їхнього нагромадження, в патріотично-агітаційному супроводі цього процесу

Ми віримо в успіх. Ми віримо, що ще є українці. Олекса Гірник віддав своє життя, щоб протестувати проти русифікації. Нам жертвувати життям не треба. Ми, кожен по-своєму, хто скільки може, маємо віддати якусь копійку, щоб допомогти Україні залишитися Україною.

Юрій ГНАТКЕВИЧ

ВРАХОВУЮЧИ СПІЛЬНІ ІНТЕРЕСИ...

У Павлограді почала виходити газета «Самарська паланка», тематика якої близька не лише моїм землякам. Усі ми розуміємо, що українським патріотичним організаціям нема чого ділити — Україна на всіх одна. І всі ми бажаємо їй зміцнення і процвітання — тож треба відкинути всі непорозуміння, аби в XXI сторіччя увійти оновленими насамперед духовно, під єдиним гаслом «Україна понад усе!».

Микола ЗАРЕМБА,
член «Просвіти», голова
Павлоградської міської
організації Конгресу
Українських Націоналістів

...Коли організм спливає кров'ю, більш ніж безглуздо прикладати компреси та бідкатись про нездоровий колір обличчя, замість надійно перев'язати рани. За нинішньої ситуації прогресуючої катастрофи національно-демократичним силам України вже давно належало б стати на позиції, близькі до межі між війною і миром. Та замість цього ми, не з великого розуму, втішасмося тим, що грабіжники іменують себе демократами, антикомуністами і т. п., а вже звичний грабіж народу і держави високопарно іменуємо ринковими реформами.

У нас ще одна втіха, а точніше — дурному радість: інтеграція в Європу. Заворожені тамтешнім рівнем життя, ми не усвідомлюємо, що самі можемо жити набагато краще від них, оскільки маємо власні багаті природні ресурси, а європейцям доводиться здобувати їх по всьому світу. І цілком очевидно, що всяка інтеграція принесе нам лише втрати. А судячи з розвитку подій, нас, добре пограбувавши, деморалізувавши, «прихватувають», так би мовити, у своє співтовариство, щоб уже безперешкодно і на свій розсуд використовувати наші багатства. Чи не проклянуть нас за це нащадки?

Ми всі радо клянемося у вірності Шевченковим заповітам, складеним виключно в ім'я достойного життя українського народу. Чи ж не заповідав він нам мати «свою мудрість» та не пертись «на чужину шукати доброго добра»!?

Петро КОЛОТІЙ,
делегат установчого з'їзду
Товариства української
мови, член Полтавської
організації РУХу, прямиий
нащадок козаків
Полтавського полку
Решетилівської сотні

З усвідомленням політичної відповідальності за майбутнє Української держави і народу і врахуванням спорідненості основних програмних положень ДемПУ, РУХу, КУНУ та громадської організації «Просвіта» був підписаний Меморандум про взаємодію та співпрацю, які здійснюються на засадах взаємної по-

ваги та рівноправності і не обмежують свободи дій у межах власних програмних та статутних документів. Партії продовжують свою діяльність відкрито і гласно, враховуючи спільні інтереси, утримуючись від взаємного «побивання» та непорозуміння.

Меморандум підписали: голова районної організації ДемПУ Тамара Шеремет, голова районної організації товариства «Просвіта» Світлана Бомбик, голова районної організації РУХу Володимир Семисал, голова міської організації КУНУ Юрій Декуненко.

В. ПОВОДОН,
голова прес-центру
товариства «Просвіта»,
м. Верхньодніпровськ

З великим інтересом і неабияким задоволенням читав Ваші «Роздуми з природи», а окремі висновки та узагальнення — по кілька разів. На серці легшає, коли читаю подібні патріотичні роздуми, мимоволі згадую Шевченкові: «С з ким в світі жить».

Мені, пересічному українцю, якому не байдужа доля України та її незалежності, яка ще залишається вкволюю, ці роздуми дуже симпатичні, бо в них свята правда сьогодення. Ви, як кажуть, попали в «саме яблучко» своїм виразом про те, що: «Душа, що спідлилася, прокралася, занурилася в болото гріхів, уже не душа, а тінь гріха». Або: «Ми швидко до всього звикаємо — від оголених зарплат до оголеної природи... до підпертої грошима значущості».

Повністю розділяю Ваш біль і за «шпану на хуторі», і думку про те, що «ритми пісень стали швиденько підняти під ритми травлення»...

Повчальними для багатьох представників національної еліти мають стати Ваші роздуми про «пам'ятники нашої епохи». Не стерплю, щоб не додати до тих пам'ятників ті, які стосуються Афгану, яких наплодилося, вибачте, як бліх, і на відкритті яких полюють бути і колишні, і нинішні керівники держави. Що символізують ті пам'ятники? Пам'ять про що?! Знову ж таки, підтверджується Ваш висновок, що «комусь дуже вигідно, аби ми залишалися трішки вчорашніми, не поспішали збуватися своєї радянської ментальності».

Дякую Вам за роздуми, що викликають патріотичні почуття і спонукають замислитися.

Ананій ЗАКРЕВСЬКИЙ,
красзнавець, голова
осередку «Просвіта»,
Київська область

Проблеми рідної мови мені дуже болять. Тепер у Львові багато російських періодичних видань (газети, журнали, книжки). В кіосках не тільки не знайдеш газети «Шлях Перемоги», «Української газети» — не виходять львівська «Просвіта», газета Львівської Спілки письменників «Літературний Львів», а газети

«Меморіал», «Поклик сумління» не виходять з 1995 року. Закриваються наші видавництва...

Є у місті Львові безліч іноземних реклам — ніби це якесь зарубіжне місто, ніби Львів перетворюють у провінцію Франції, Америки чи Англії.

Гриво мені про це говорити, адже я просвітянка четвертого покоління. Бо в цьому Товаристві були прадід, дідусь, бабуся, мама, а тепер і я.

Мирослава ВЕСНЯНКА,
поетеса

Трагічне «визволення» приніс українцям Західної України «золотий» вересень 1939 року. На листопад 1940 року з цього регіону без суду і слідства репресовано за політичними ознаками 312 тисяч сімей, або 1 млн. 173 тис. 170 чоловік. На восьмий день після визволення відбулися зустрічі української інтелігенції під керівництвом колишнього президента секретаріату ЗУНР Костя Левницького з Командуючим фронтом генералом Івановим, представником Тимчасового Управління м. Львова Міщенком, письменником Корнійчуком, журналістом Чеканюком, на якій запевнено всіх у тому, що радянська влада вимагає від усіх лояльності, гарантує недоторканість інтелігенції, збереження громадських організацій і їхньої преси. Через шість днів після зустрічі були арештовані та відправлені до Москви в «Луб'янку» д-р Кость Левницький, Григорій Тершаківець, посол від УНДО, д-р І. Німчук, редактор газети «Діло», В. Целєвич, посол, д-р Дмитро Левницький, сенатор Остап Луцький, посол В. Кузьмичов — усього понад 48 чоловік, а всі товариства розпущені та заборонені, преса закрита.

Щоб переконати селян у добрих намірах більшовицької влади, у селах утворювались комітети з націоналізації та розподілу поміщицьких, церковних та куркульських земель.

Земля віддавалась селянам у вічне користування. Але вже в наступному, 1940, році тих самих селян примушували віддавати одержану землю до колгоспу, у дванадцяти селах Самбірщини під тиском КПРС були організовані колективні господарства, велася запекла боротьба проти селян-одноосібників накладенням на них високих податків, контрибуцій по здачі державі зерна, м'яса, молока та іншої сільськогосподарської продукції.

Складно було протистояти лицемірній, облудній політиці московських «добродійників», які підступно домагалися здійснення далекою мети: змінюючи структуру економіки, змішуючи народи, шовіністично імперські сили у цей спосіб розвивали і розхитували національну єдність західняків.

В. ТИМЧИШИН,
м. Самбір

У «Просвіту» прийшов лист:

«...Звертається до вас ветеран демократичного руху, засновник та голова перших демократичних організацій у Харківському районі, земляк Гната та Галини Хоткевич з робітничого селища Високе Анатолій Єрошенко.

Якось уранці я зайшов на пошту по газети. Мою увагу привернуло видання з великою, в червоному кольорі російськомовною назвою «Моя Родина». Читаю реквізити: «Газета національних меньшинств України. Учредители: ЧП «Ахтамар», «Восточно-Українская Академия бизнеса». Главный редактор — Сурен Хачатрян. Тираж — 10 000 экз. Газета виходить при інформаційній підтримці Комітета по делам национальностей і міграції Кабінета Міністрів України і Комітета по об'єднанню громадян Харківського горсовета. Газета доставляється в міністерства, посольства і національно-культурне общество України...»

До редакційної ради газети входить, серед інших, і заступник голови товариства «Просвіта» Богдан Хік.

Що в першу чергу впадає у вічі, коли розгортаєш цю газету, — то це її войовничі антиукраїнське, антидержавне спрямування...»

Далі автор листа вписав на кількох аркушах одіозні уривки з матеріалів, уміщених у газеті «Моя Родина». Усі

...можна учиться в українських заведеннях, лишь бы преподавание велось на русском языке...» (№ 3, 2000 р.).

«Стремление выслужиться перед США и НАТО стало характерной чертой новой украинской элиты».

«В Харькове идёт языковая дискриминация...» — волає «Моя Родина», чим суперечить строгій заяві пана віце-губернатора області Валерія Мещерякова про недопущення «перегибів в языковой политике».

«Без русской культуры интеллигентны просто вымрут!»

«Для обеспечения защиты нашего общего интереса сама собой напрашивается идея образования мощной организации под названием, скажем, «Евразийский духовный союз...»

Які ж ціннісні... і вічні ці «стенання» про культуру й духовність на тлі банального, печерного за своєю суттю фізичного знищення росіянами цілого чеченського народу. Висока культура, далі вже нікуди. І це ми, спокійна мирна нація, — «вечные недоросли» з «инфантильной ненавистью к старшему брату», як нас трактує ця газета, — повинні такої культури вчитись у росіян? Якби українці мали хоч десяту частку їхньої пихи, необгрунтованих амбіцій, захляного загарбницького вірусу, — то існування таких «Родин» на українській

ПОВЕРНЕННЯ ДО МИНУЛОГО НЕ БУДЕ!

вони буквально бризкають жовцю на українську мову, літературу, культуру, перебріхують (чи не для представництва і посольств?) ситуацію зі школами, вузами, підприємствами, істерично волаючи про загрозу насильницької українізації. ...І це в Харкові, де, як бачимо з публікації в іншому харківському виданні — рекламно-інформаційній газеті «Харьков на ладонях» від 10. 02. 2000 р. — «...вице-губернатор Харьковской области Валерий Мещеряков ...отметил, что ему не нравится слово «деруссификация», и пока губернатором области будет Олег Демин, а Валерий Мещеряков будет его замом, никаких перегибов в языковой политике на Харьковщине не произойдет». Ця заява фактично означає, що обласне керівництво саботує українське мовне законодавство, відмовляється виконувати рішення Конституційного Суду України. Але ми знаємо, що закони пишуться для всіх і що саме високі державні чиновники повинні бути взірцем для решти громадян у їх дотриманні. Якщо ж якийсь високий посадовець (sik!) публічно заявляє про саботування Закону, то одразу ж після такої заяви він мав би стати безробітним. Причому стати добровільно. В цивілізованих країнах це називають «подати у відставку».

Наш дописувач пан Анатолій Єрошенко цілком резонно, у контексті наведених ним фактів, згадує таку поважну інституцію як Служба безпеки України. Безперечно, вона мусить звернути увагу на тон і зміст публікацій в «Моей Родине». Бруд, лайки, істерика, які таким досить значним тиражем виливаються на голови слобожан, породжують міжнародні конфлікти, ображають національну і людську гідність українців — титульну націю держави, стримують пробудження національної свідомості в зрусифікованих століттями панування Москви масах населення.

Ось які пасажи друкує, зокрема, «Моя Родина»: «...дальнейшее крушение моральных ценностей и нравственных ориентиров как следствие навязывания государством идеологии украинского национализма» (№ 1—2, 1999 р.).

«...Другая группировка, кровно заинтересованная в травле русской культуры, — это не отличающиеся высоким уровнем интеллектуальным — националисты».

«...необходимо Конституционному Суду отменить своё решение от 22 декабря об обязательности только украинского языка.

землі було б неможливе. Але Бог милував нас...

Просимо звернути увагу на факти, висвітлені і зачеплені в цій публікації: Комітет з питань інформаційної політики при Кабінеті Міністрів, Раду з питань мовної політики при Президентові України, віце-прем'єр-міністра з гуманітарних питань пана М. Жулинського. Для цих інституцій на Харківщині — неторкана цілина роботи.

Наведені цитати свідчать про цілеспрямовану політику шовіністичних кіл Сходу України, про далекосяжні плани й наміри «п'ятої колони», керованої і фінансованої з Москви, про фактично підірвану діяльність пана М. Жулинського. Для цих інституцій на Харківщині — неторкана цілина роботи.

«Хто їм дав на це право?» — резонно запитує наш автор.

«Я ніколи не міг уявити, — пише Анатолій Єрошенко, — що таке можливе буде в часи незалежності України... Коли був у Вірменії землетрус, у мене сльози стояли на очах. Але щоб таке... що в Україні з'явиться «новий вірменин-бізнесмен», який швидко створить нову цікаву газету для національних меншин, та з допомогою особистих амбіцій, з допомогою Кабінету Міністрів України, Харківської міськради, з безпосередньою, головною допомогою антиукраїнських «культурних» об'єднань товариств «Русь» та «Фонд підтримки руської культури в Україні» почне паплюжити українську мову, історію, народ...»

Важко неспеціалістові збагнути метаморфози, які відбуваються з людьми, з групами людей у складні перехідні періоди історії. Вражені амбіції росіян, які віками панували й потоптували цю землю та народ на ній, — кровоточать у незалежній Україні. Психологічно це зрозуміти можна. А тому уряд і влада на місцях повинні проводити чітку і недвозначну політику — політику утвердження державності й неухильного дотримання законів України. Політику, яка б не дозволяла шовіністам плекати захмарних ілюзій і каламутити воду, яка б давала чітко зрозуміти всім: повернення до минулого не буде! Українська держава ні перед чіми істериками (хай то навіть буде МЗС Росії) не капітулює. А тому звикайте, панове, і вчіть українську мову, якщо плануєте тут жити і бути громадянами України.

Ред. «С. П.»

ХТО ПІДІЙМАЄ РУКУ НА ГЕНЕРАЛЬНУ ПРОКУРАТУРУ?

Генеральний прокурор, державний радник юстиції М. Потебенько, відомий голосним процесом проти Степана Хмарни, б'є на сполох у передмові до книги: «Київ. Жертви репресій» (видання Вадима Карпенка, 1999 рік): «І коли хтось підіймає руку на дії прокуратури, аби звести їх нанівець, мотивуючи це принципами демократії, вважаю необхідним нагадати їм: демократія лише тоді відповідає своєму змістові, коли вона охороняється законністю, для реалізації і утвердження якої існує відповідний орган». І хоч радник юстиції із скромності не називає установу, яку він має на увазі, ми, безумовно, розуміємо, що «відповідний орган» — це і є сам М. Потебенько і підпорядкована йому організація.

Хто ж оцей «хтось»? Можливо, озброєний фугасом терорист-камікадзе або група молоді, яка захопила нещодавно приміщення ЦК КПУ? Ні, це літні люди, діти та родичі «ворогів народу», котрі з палицями та млицими щороку диваються до биківнянського лісу, де під соснами лежать їхні батьки та родичі на багатотисячному звалищі трупів. У цих людей комуністичною системою відібрано найголовніше — дитинство і здоров'я, бо зростати доводилось без арештованих батьків, по дитячих притулках та чужих людях. Доки діти та родичі «ворогів народу» ронять сльози на палаючі свічки, Генеральна прокуратура і собі готова просльозитись. Але тільки до того часу, поки нездолені і покалічені життями люди не об'єдналися і не подали до суду на прокуратуру за зловмисне покриття організаторів і виконавців комуністичного терору проти мирного населення. Відтоді вони стають небезпечними. Теоретично. Бо практично — все в руках прокуратури. Але все-таки небезпечно. Бо чого ж тоді турбуватися борцю за демократію М. Потебеньку? Із сказаного М. Потебеньком зрозуміло, що саме він, як «відповідний орган», захищає законність молоді держави від зазіхань на демократію тих, хто хоче звести нанівець його зусилля, без яких демократія просто не жити. Погодьмося на хвилинку, що вимоги потерпілих від комуністичної системи і справді не зовсім «відповідають змісту демократії», і пошукаймо захисту від нападників у «відповідному органу» — Генеральній прокуратурі.

5 грудня 1988 року Генеральна прокуратура УРСР порушила кримінальну справу по факту виявлення масових поховань трупів під селищем Биківня. Розпочато попереднє слідство. Розкопки виявили десятки тисяч черепів з дірками від кулі у потилицях. Комісія одразу з'ясувала, що масові розстріли

мирного населення та партизанів здійснено німецькими окупаційними військами, про що і було згодом написано на великому камені, навіть встановлено точну кількість жертв — 6329. Запам'ятаймо її. Але чим довше працювала комісія, тим дивнішими виявлялися факти. Чому, наприклад, у прострелених черепах трапляються кулі радянського виробництва? Створили нову комісію — нічого не можна зробити з фактами. Створили третю — все по-старому: німці чомусь убивали радянськими кулями. Четверта комісія під тиском фактів змушена була визнати: розстріл здійснювала правниця комуністичної партії — НКВС. Ну, і як же вчинили «охоронні органи-захисники демократії»? Дуже просто і на підставі законів: 15 квітня 1991 року «биківнянська справа» закривається за «давністю». Золоті зуби, конфісковані за більшовицьким принципом у трупів, здану у фонд будівництва комунізму. Кістки спалено та загорнуто бульдозерами у ями. Документи у мішках здану одному кошегару на спалення. Документів нема. Кошегара знайшли повшеним у кошегарці. Як там із «забезпеченням демократії», товаришу Потебенько? Ні, обуриться наш державний радник юстиції. Це було в часи порушення соціалістичної законності і ленінських норм демократії. Наш час позначений точним дотриманням законів.

Але повернемося до «реалізації та утвердження законності», за висловом Генерального прокурора. Через чотири місяці після «призупинення» слідства і закриття справи від політичного землетрусу розвалюється всесоюзна тюрма народів, на сцену виходять нові демократичні сили, починається боротьба за владу. А Биківня? Не до неї. Тепер навіть керівники «Меморіалу» стенають плечима. Невідомо, мовляв. Як виявилось згодом, призупинена справа комуністичного терору спокійнісінько лежала у прокурорському сейфі цілих три роки уже за часів незалежної України, тоді як на мітингах лунали гасла: «КПУ — до суду!» і «Нюрнберг-2!». У 1994 році Київською радою об'єднань громадян (КРОГ) на могилах закатованих під час традиційних роковин зібрано до 400 підписів з вимогою до Генеральної прокуратури передати справу до суду з метою визначення здійснених убивств як злочину проти людства.

Відтоді починається, користуючись юридичним лексиконом М. Потебенька, період «реалізації і утвердження демократії відповідним органом». 20 вересня 1994 року вдруге відкрита «биківнянська справа» та продовжене попереднє слідство. Наступного року КРОГ знову

організовує збір підписів з вимогою передати справу до суду. Двічі під вікнами Генеральної прокуратури проходять пікетування КРОГу, двічі «реалізатори та утверджувачі демократії» обіцяють розпочати судовий процес. Тим часом Генеральний прокурор Дацюк змінює Генеральний прокурор Ворсінов, на зміну якому приходить уже знайомий нам Потебенько. Минув 1996 рік, коли, за письмовою обіцянкою полковника юстиції, слідчого А. Амонса, справа мала бути передана до суду, але якось, «за великим обсягом роботи», обіцянка не була дотримана. Ось тоді-то і починає зводитись ота лиха «рука» проти невинної прокуратури: ряд громадян подають до Печерського суду позови проти Генеральної прокуратури за свідому бездіяльність з метою приховання злочинів комуністичної партії. Двічі Печерський суд відкидає позови, двічі касаційний суд підтримує рішення суду першої інстанції, аж нарешті Генеральний прокурор М. Потебенько просто, як і у славні радянські часи, вдруге закриває «биківнянську справу» за тим самим «терміном давності». Але КРОГ не здається. До Верховної Ради на ім'я голови Комітету з питань законодавчого забезпечення Юрія Кармазіна надходить скарга на свавілля чиновників від юриспруденції. Відповідь Ю. Кармазіна, несподівано для прокуратури, виявилась неспішною: «Органи прокуратури роками займаються бюрократичними відписками» про те, що винні у масових убивствах давно поновирили і тому неможливо кого-небудь притягнути до кримінальної відповідальності, що така позиція Генеральної прокуратури виявляється і «щодо численних інших випадків». У зв'язку з відсутністю «жодних юридичних виважених рішень» Комітет готується розглянути цю проблему на своєму засіданні із запрошенням керівництва Генеральної прокуратури, СБУ, представників окремих громадських організацій. Невідомо, чи відповідь Ю. Кармазіна теж «зводила нанівець дії прокуратури», але 9 вересня 1999 року попереднє закриття «биківнянської справи» скасовується, справа щодо масового терору більшовиків поновлюється, слідство триває.

Відтоді минуло вісім місяців. Скінчилась президентська кампанія, коли кандидат у президенти Ю. Кармазін був зайнятий. До голови Комітету п. Кармазіна відіслано нового листа та купу нових документів, але шановний голова мовчить. Ніхто не кличе на розмову Генеральну прокуратуру. Слідчі військової прокуратури, якщо вірити їм, продовжують працювати в поті чола. Навколо «биківнянської справи» створено

штучне замкнуте юридичне коло: суд розглядатиме справу проти прокуратури, якщо та визнає дітей та родичів «потерпілими по справі», а Генеральна і військова прокуратури відмовляються це зробити, оскільки, як повідомлено одним, «справа закрита і здана до архіву», другим відмовлено на тій підставі, що «справа по Биківні поновлена, йде слідство, під час якого ніякі документи не видаються», третім повідомляють ще краще: «...не можемо визнати потерпілими, бо винуватців розстрілів ще не виявлено». І оце свідоме безсоромне «правове» знущання і є, напевно, «забезпечення законності» по-прокурорськи.

Чим же займався Генеральна прокуратура упродовж шести з лишком років? Пошуком прізвищ розстріляних жертв, а не їхніх катів. Жодна могила на звалищі за ці роки не була піддана ексгумації, хоч прокуратура обіцяла зробити це за прикладом польської сторони, яка дослідила могили розстріляних польських офіцерів під Харковом. Навіть кількість жертв прокуратура називала щоразу різну: від 6 до 10 тисяч і більше, а з приходом до Генеральної прокуратури М. Потебенька слідчі знову повернулися до тієї самої цифри, що й десять років тому, — 6329. Коло замкнулось. М. Потебенько виявився на диво послідовним, коли обіцяв: «Доки я тут, політичних процесів не буде!». Але родичам та близьким від цього не легше, бо коли бандити на державному рівні видавали накази і розстрілювали жертви, вони не попереджали, яка це справа, політична чи кримінальна. Беззаконня триває і триватиме доти, доки Президент Л. Кучма не виправить власну помилку і не усуне з органів прокуратури комуністичні кадри, які і «вирішують все» (треба додати: як в економіці, так і в політиці). Тільки таким чином буде відкрито шлях справедливому судочинству, щоб не ганьбити Україну в очах міжнародного співтовариства.

КРОГ повідомляє громадянам України, що Міжнародним судом з прав людини у Страсбурзі прийнятий позов 700 заявників про порушення прав людини, і, зокрема, потерпілих від злочинів комунізму. Повідомляємо: справа № 52684/99. Адреса англійською мовою: The Secretary European Court of Human Rights Council of Europe F-67075 Strasborg Cedex France—Франція.

Кожен, хто захоче, може надіслати свої свідчення до справи. Текст, окрім адреси, подається українською мовою.

Олесь ГРИБ,
світолова КРОГу

НЕ ВІДАЮТЬ, ЩО ТВОРЯТЬ

Записка була підготовлена спеціальною комісією з авторитетних учених, яку очолював академік-філолог Федір Корш. У передмові зазначалося, що вона являє собою «наиболее компетентное мнение по вопросам о малорусском языке».

У записці йшлося насамперед про царські укази 1876 та 1881 років, які забороняли видання творів українською мовою, за винятком історичних документів, словників та художньої літератури. Повна заборона української мови, вважали фахівці, йшла від сумнозвісного циркуляра міністра внутрішніх справ Валуєва 1863 року. Робота академічної комісії та її висновки стали можливими за таких обставин. 12 грудня 1904 року імператор Микола II Романов підписав указ, згідно з яким вимагалось вилучити з постанов про друк «надмірні утиски». З огляду на це члени комісії прагнули дати об'єктивну оцінку становленню та розвитку «малоруської мови» в її історичній ретроспективі. Так, **уперше** наводилися приклади переслідувань «малоруського книжного мови» за часів Петра I та Катерини II; **уперше** було високо оцінено літературну діяльність Івана Котляревського, зокрема його «Енеїду»; як позитивні явища в історії української культури **уперше** характеризуються видання українських народних пісень М. Церетелева (1819), М. Максимовича (1827, 1834, 1849), А. Метлинського (1854); подаються також відомості про творчу діяльність на ниві української мови та літератури Г. Квітки-Основ'яненка, П. Гулака-Артемовського, Є. Гребінки, Л. Глібова, М. Костомарова.

На основі глибокого аналізу змісту українсь-

кої літератури першої половини XIX століття компетентна комісія прийшла до висновку про те, що: «В деле демократизма малорусская литература обогнала лет на 50 великорусскую».

Ось так! Не багато, не мало. А перша половина XIX століття — це ж творчість таких особистостей, класиків російської літератури, як М. Лермонтов, О. Пушкін! Якими ж є жалюгідними і недолугими міркування-судження деяких лжеучених і псевдопатріотів, ретроградів минулого про «вищість», «демократичність», «довершеність», «досконалість» літератури і мови «старшого брата»!

Члени високої комісії дали справедливую оцінку творчості Марка Вовчка, Андрія Вавченка-Захарченка, Пантелеймона Куліша, Василя Мордовця, Василя Білозерського. Їм вистачило громадянської мужності і вченої совісті ззнатися, що акти 1863 та 1876 років стали наругою над народом, «насчитывавшем в январе 1897 года до 23 млн. 700 тыс. душ».

До сьогодні залишається актуальним те, що члени комісії переконали довели безплідність тверджень про «язык общерусский». Вони звернули увагу на різні діалектні відмінності трьох мовних груп: «северорусской», «среднерусской» і «южнорусской», а звідси закономірність і природність виникнення «малоруського письменного языка». Спроба «сблизит» посредством правописання малорусский язык с русским» оцінюється вченими як «странное заблуждение», тобто українська мова, як і російська, повинна мати свою правописну систему, свій шлях розвитку. У цьому зв'язку нічим не можуть бути виправдані переслідування та утиски ук-

раїнської мови царизмом і навіть деякими представниками російської демократичної думки, зокрема відомим критиком Віссаріоном Бєлінським, про що теж нагадували автори документа.

Авторитетна комісія Академії наук подала таку пропозицію:

«Малорусское население должно иметь такое же право, как и великорусское, говорить публично и печатать на родном своём языке».

Текст Доповідної записки та її зміст усіяло приховувалися від української громадськості впродовж десятиліть. «Замовчуванням» займалися і радянське більшовицьке керівництво, яке твердо й послідовно проводило русифікаторську політику у руслі «творення єдиної спільності — радянського народу». Про наслідки такої політики годі й говорити. Бентежить інше.

Як в умовах існування держави українського народу можливі заохочення з боку владних структур усіх рівнів, надто пресою та телебаченням, російської верхності у питанні про мову, безкарні потоки брехні й наклепів щодо мови, культури українців. Засилля антиукраїнської реклами і «бездарні ролики» популярних «секс-шоу» зірок сучасної естради лише принижують національні почуття українців. Це недопустимі явища в будь-якому демократичному суспільстві. Виходить, що для багатьох керівників, які бачать себе «кормачами», чи то пак «гетьманчиками», укази неписані, то й творять, що забажається, на шкоду державі, суспільству та на глум усьому людству.

А чи насправжки не відають, що творять?

Леонід РЖЕПЕЦЬКИЙ,
заступник голови Миколаївської
крайової організації «Просвіта»

ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНИХ ДИСКУСІЙ ПО-МІСЦЕВОМУ

Україна поволі, важко, але неухильно проживає напружені і болісні часи власного переосмислення й самоусвідомлення, впадаючи, заодно, то в одну крайність, то в іншу. Як сам факт цей процес обнадійливий: свідчить про те, що ми живі, наша думка працює, що ми розгребемо заскорузлість і лубочну машкару, в яку мусили ховатися, щоб вижити при україножерному режимі, і впливемо на вільні цивілізовані обшари. Суперечки поглядів між різними групами суспільства бракує небагато — терпимості, стриманості й поваги. А ще — головного: спільної платформи, якщо тільки йдеться про оновлюючу благодатну дискусію всередині однієї спільноти, а не про доконечну боротьбу між народами, який шойно позбувся колоніальної залежності, і його могутньою відгодою п'ятою колоною.

Панорама наших поборювань дуже неоднорідна. Інколи, цього не розуміючи, до мене на платформі критики рідних націонал-демократів або цілої української спільноти, в якій завелася купа непривабливих рис, починають «родичатися» мої антиподи, які б'ють, щоб убити, тоді як я — щоб привести до тями. Про це, себто про бої, могли б розповісти наші славетні брати Клички, які вже майже поглиготи — знають кілька європейських мов, однак «своєї — дастьбі...», по-своєму брати не глаголять.

Ще свіжі в пам'яті цьогорічні шевченківські свята. Високого безрезневого дня прийшла, як роблю це, відколи себе пам'ятаю, до пам'ятника Шевченку. Навколо — знайомі обличчя, гасла, які вже нікому ні про що не говорять, традиційні вінки, букети, незграбні діти, що дряпаються по східчиках до Поета, щоб і свій букетик підніжників прилучити. Стоїмо розмовляємо. Раптом з динаміка залунало «Зоре моя вечірняя...» І скептична, а трохи відверто збайдужіла моя душа вилізла зі своєї захисної шкаралупи та її очима дитини подивилася на парк та пам'ятник нашому Поетові, на купку людей з національними прапорами. Вона свіжо й пронизливо, як свою власну, відчула тугу того, хто карався й мучився, кинутий сатрапом у жорстоке заслання, і тільки в неспокійних снах бачив свій земний рай, свою Україну; того, хто, нещасний, як усі пророки, прозирив її історію від початків і аж туди, куди ми ще й сьогодні не годні зазирнути; кому були доступні і знайомі пласти культури, людського пізнання і пророчі візії в таких вимірах, яких нам сьогодні не осягнути, бо ми дрібні, задихані, нахапані, самозакохані, амбіційні та самовпевнені.

Як страждає людина на задишку в розрідженому повітрі, так ми сьогодні у своєму суспільстві страждаємо від критичної розрідженості культури й людськості. Хапнувши в одне вухо Фройда, а в друге — Ортегу-і-Гассета, все-одно залишилися ж ніким, якщо з банальної місцевої глини, з крові і плоті твоїх предків, з їхньої жорстокої і болючої, але перетравленої і приміреної тобою історії не збудована твоя плоть, твоє низьке матеріальне, яким засвоюватимеш високе, у тому числі рідну і чужу культуру, і якщо тобі не знайомі елементарні навички гігієни, завдяки яким ця плоть перебуватиме у формі. Людина не може бути національно невизначеною чи розмитою. Поборники інтернаціоналізму лукавлять: за їхніми фразами стоїть дуже однозначна і войовнича національна орієнтація. Національність — це ті цеглинки, з яких споруджується будівля, хай то буде халупа чи пишній палац, що ховає свою цеглу за пластом заморських кахлів. Одне ясно: заморські кахлі не ліпляться до порожньої нечі. І громадянське суспільство не будується на порожньому місці — воно будується на національному фундаменті. Прагнуть утопії ті, хто просторікує про громадянське суспільство, не визнаючи в ньому титульної нації, базової національної культури. На чийому ґрунті в Україні збираються плеки свої національні культури меншини? На українському, іншого тут бути не може, інший ґрунт — в іншій стороні, а тому для власної користі вони мали б цей український ґрунт поливати й удобрювати, опікуватися саме цією державою, її добробутом, її місцем у світі — як своїми власними, бо так воно насправді і є. За цивілізованою домовленістю, ще, мабуть, від тієї сивої давнини, коли один рід почав родичатися з другим родом задля життя й життєздатного потомства, —

«...І коли хтось каже слово проти Сина Людського, йому проститься. Коли ж хтось скаже проти Святого Духа, йому не проститься...»

(Матв., 12;32)

рід, а згодом — народ, суспільство під нацією почали розуміти саме політичну націю. І українці, і росіяни, і євреї політично можуть бути американцями, німцями чи ізраїльтянами, — залежно від того, яке громадянство мають, благами якого суспільства користуються. Я знаю немало етнічних українців, які в Україні представляють інтереси Америки. Бо вони американці, і тут усе зрозуміло. Чому ж так усе спотворено, так усе заплутано в нас? Чому так багато українців **душею** (!) — через Російську православну церкву — і **тілом** — через Комуністичну партію — віддані Російській федерації! Чому так багато здорових, вільних, сучасних людей ненавидять — інакше не скажеш — Україну і все, що можна назвати українським! Себто і перші, і другі, і треті фактично не є українцями. А суперечки та поборювання в Україні тільки тоді будуть очищувальні і корисні для її ще розслабленого від імперської політики організму, коли вони вестимуться українцями, політичними українцями, українцями — бо живуть в Україні, дотримуються її законів, бо, нарешті, вболівають за неї, а не знущаються з неї. Якщо ж вони не хочуть бути українцями — політичними українцями, то — вільною воля, але в такому разі вони повинні розуміти, що, зрікаючись обов'язків і політичної національності, — зрікаються і прав, у тому числі на публічну діяльність, яка є у їхньому випадку не чим іншим як антиконституційною діяльністю. Зі своєю статуту — чужий монастир, як відомо, пхатися не рекомендується. А якщо впхався — то поважай тутешні статuti.

На жаль, саме знущальний, а не вболівальний за націю і народ характер мали багато публікацій і телерепортажів, присвячених традиційним Шевченківським дням в Україні.

Порушити організм на клітинному рівні — зруйнувати його; порушити будинок на рівні цегли — зруйнувати його, порушити людину на рівні національному — зруйнувати її. Очевидно, це добре розуміли сталінсько-сусловські ідеологи, бо великі руїни залишили по собі в Україні. Чомусь останнім часом мені раз у раз спадає на думку образ айтматовського манкурта. Коли верблужий кендюх немилосердно стискав голову — з'являвся біль, від якого або вмирають, або перестають відчувати взагалі, втрачаючи генетичну й історичну пам'ять. Мені дуже жаль учня Київської гімназії ім. Тараса Шевченка «Сергея Васильєва-младшого», який не бачить у творчості Шевченка незвичайного життя великої людини, **не відчуває** стриманої туги, ніжної любові, іскристої іронії, допеленого сарказму, тонкого замилювання, могутнього гніву, моторошних пророцтв — океан живих людських почувань і пережиттів, впірнувши в який, винесеш і впізнаєш себе, людину, яка здатна рости й збагачуватися світом, бо — живе і відчуває. Цікаво, чи спритний молодик у творах по творчості Шевченка на оцінку з української літератури пише так само, як у газеті «Двох столиць», чи першим ділом молоді тепер вчиться цинічної кон'юнктури? «О Тарасе Шевченко, как правило, вспоминают только в связи с очередной годовщиной», — самовпевнено заявляє гімназист у дописі до газети «Столицьні новости». Якщо спочатку його іронія злодійкуватого-ляклива — то ближче до середини молодіж вбивається в пір'я, і ось уже традиційно для українофобів пишеться по-українському і береться в лапки «історична незалежність». А далі подається як доконана істина твердження однокласника нашого гімназиста: «У него что ни стих, так кого-то убивают или

насилуют», та й сам автор, виявляється, «пережив сильное разочарование в Главном Национальном Поэте и патриоте», який «сладострастно описывал в своих поэмах истязания и убийства поляков и евреев...» Ну, щодо «сладострастности», то це вже як на чию хворобливу яву, а що «описывал», — то в кожного народу є власний кривавий епос. Хто назве мені народ, у якого ТАКОГО епосу немає? Чи хвацький гімназист «Сергей Васильєв-младший» не знайомий, бодай поверхово, з Книгою Книг — Біблією? Чи, може, в гімназії ім. Тараса Шевченка не вчать німецької, російської, французької літератур? Ба, чи не дивиться він «ящик», по якому «сладострастно» демонструють криваві злочини росіян у Чечні, — і куди тій Варфоломіївській ночі або Коліївщині! Далі людина змішує поняття «творити кумирів» і «оберігати святині». ...Я поважаю його опозиційність, але дуже мені страшно, що його нерозповиту українськість убив верблужий кендюх. Якщо він українець — етнічний чи політичний, все одно.

Газета «День» на свято вмістила з подачі Лесі Ганжі матеріал «Патріотична повинність» — уривки зі «Щоденника» польського письменника Вітольда Гомбровича з власною передмовою і з «приводу загальнонаціонального напруження, яким супроводжується в нашій країні кожне 9 березня — день народження великого поета Тараса Шевченка, перетвореного на монументальний фон для патріотичних фотографій і жилетку для плачів над долею України». «Патріотичні фотографії» і «жилетку» можна зрозуміти, — у нас чимало є претензій і до сучасної української влади, яка лицемірно хилиться до Шевченка, і до націонал-патріотів, від яких ми чекали більшого, ніж сьогодні маємо. Але важко зрозуміти у газеті «День» вульгарно-знущальний знімок Володимира Раснера і «загальнонаціональне напруження», — якщо згадати трагічну історію шевченківських святкування і їх значення для згуртування битого та переслідуваного українства. Персоналії до критики надаються, та мусить оберігатися, як основа, фундамент, — ідея і дух національної спільноти. Той-таки поляк Вітольд Гомбрович каже дуже слушні речі про своїх земляків, — адже і Тарас Шевченко, і ми з вами не менш різко судимо своїх братів-українців, — та й загалом він каже слушні речі, але зі зрозумілих і благородних мотивів: він хоче, щоб його кохана ойчина була сильною, життєздатною, незразливою державою. Я не повірю, що Леся (!) Ганжа (!) бажає Україні іншого, але спрямованість її подачі не антиукраїнська, а — антиукраїнська, себто б'є по основах.

Знущальний репортаж із шевченківських святкування у Львові (майстерна робота знімальної групи!) показав телеканал «1+1», а тендітно-ніжна Ольга Бура, яка, як правило, розповідає нам про погоду на Першому національному, видала раптом на свято бруталного анекдота про Поета.

Благополучна, на позір, як ніхто в Україні, вдягнена й нагодована за чужі гроші, відробляючи чужі замовлення, хоче вона те визнати чи ні, наша нинішня чільна, на позір, корота журналісткі дружно заповзляла задмухати паростки національно-патріотичної гідності в голлодному і зневіреному народі, витворюючи з допомогою відвертої брехні, езуїтських пересмикувань та сучасної техніки йому дуже непривабливий образ. Зашкодить це в значних масштабах чи ні, але факт прикийр, бо свідчить про сам цей народ, представниками якого є і журналісти, — його непевність, млявість, криводушність, об'єктивно свідчить про його стан після століть гноблення і десятиліть особливо жорстокої сталінсько-брежньєвської селекції. Але, з другого боку, наявність глибокого, майже автоматичного відгуку на поклик національного в українськомовного і російськомовного, такого різного за освітою та розвитком, віком та поглядами люду, яке також сьогодні можна при бажанні бачити в найбільш, здавалося б, невідповідних для того місцях, свідчить, що під брудною піною, під стернею й половою від імперських жнив живе здоровий нормальний ґрунт, який уже наступної весни може дати здорові сходи. Якщо не піддамося навіюванням дружного хору україножерів, не впадимо в паніку відчаю та не покладатимемо рук.

ГОЛОВІ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ панові Т. Й. БАУЕРУ

22 березня 2000 р.

Шановний Теофіле Йозефовичу!

Уже майже рік у Чернівцях тягнеться судова справа письменниці Галини Тимофіївни Тарасюк, яку прокуратура міста на законних підставах повинна б негайно закрити, зобов'язати позивача — військового прокурора, підполковника юстиції Леоніда Мельникова вибачитися перед нею.

Стисло про суть справи.

4 грудня 1998 року незалежна чернівецька газета «Доба» надрукувала статтю «Дезертир», в якій оглядач газети Г. Тарасюк на прикладі долі призовника Миколи Рахмістра аналізувала причини й наслідки дезертирства в українській армії. Стаття викликала резонанс серед громадськості і гнів військового прокурора Чернівецького гарнізону Л. Мельникова, який почав відкрито шантажувати автора статті і редактора газети «Доба» В. Стефанця.

І хоча суд виправдав призовника М. Рахмістра як такого, що непридатний до служби в армії, — прокурор Л. Мельников не заспокоївся, натомість подав позов на автора статті «Дезертир» Г. Тарасюк і газету «Доба» про «захист його честі, гідності і ділової репутації», а також відшкодування моральних збитків на значну суму.

У чому ж полягає образа моральних і ділових якостей прокурора, на його думку?

По-перше, в тому, що письменниця, голова Жіночої громади Буковини і працівниця газети наважилася захистити хворого юнака з багатодітної сім'ї, яку піднімає на ноги сама мати.

По-друге, вона наважилася дорікнути військовому прокуророві за те, що у службовому кабінеті він розмовляв з нею на «чистішем русском языке», назвала його чужомовним «блустителем» українських порядків, який «казенною російською мовою» вчив її — «матір і українську письменницю, як служити рідній державі».

З викладеного випливає, що фактично ображено було українську громадянку — її національну, людську та професійну гідність. А проте правоохоронні органи області не відхилили необґрунтованого позову свого колеги. Суд над Галиною Тарасюк газетою «Доба» переносився кілька разів (на вересень, жовтень, січень, березень). Не відбувся він і в березні. Причини називаються різні: хвороба судді, конференція, суддя не готова тощо. Наступне судове засідання по справі призначене на 11 квітня цього року. Невже правоохоронці м. Чернівців не бачать, що вся ця «судова справа» побудована на грубом порушенні позовачем 10 статті Конституції України? Тим більше, що відомою постановою Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 року підтверджено державний статус української мови! І таким чином державний службовець, військовий прокурор Л. Мельников зобов'язаний на своєму робочому місці послугоуватися державною — українською мовою.

Мало віриться, що в Чернівцях не знають українських законів. А тому є всі підстави вважати, що таке по-бузувірському розтягнене в часі намагання вчинити фактично судову розправу над Галиною Тарасюк за її законні й цілком прийнятні висловлені претензії до прокурора Л. Мельникова — не просто неповага, а спроба принизити українського письменника, «поставити на місце» популярну громадську діячку Буковини, затулити рота чесному журналістові.

Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка просить Вас, Теофіле Йозефовичу, захистити законні права, честь і гідність відомої людини Чернівців, допомогти зняти необґрунтовані претензії до Галини Тарасюк, змусити винних вибачитися за принизливу тяганину майже впродовж року навколо її особи, за позбавлення письменниці нормальних умов життя та праці.

З повагою

Голова Товариства,
народний депутат України

Павло МОВЧАН

Галина ПАЛАМАРЧУК

Олесь ГОНЧАР

ПОЕТИЧНИЙ ПУНКТИР ПОХОДУ

Бура трава без води
В гарячій конанні злягла.
Над степом, од сонця рудим,
Дзвінка пролітала стріла.
Все заглушила на мить
Сила стріли молода.
Повітря навкруг аж кипить,
Мов сонячна світла вода.
Співуча стріла! Як і ти,
Прожити б хотів життя.
Вперед блискавицею йти,
Не знати назад вероття.

1940

УКРАЇНИ

Плюндруються твої сади,
Твоє чужинець поле крає.
Вже лицарів твоїх сліди
У полі вітер замітає.

Та все ж люблю тебе, ясна,
Як гнаний син нещасну матір.
Тобі по краплі, всю, до дна
Готовий кров свою віддати.

І не страшить мене Сибір,
І не страшать кайданів дзвони.
Велика Україно, вір:
За тебе встануть ще мільйони.

І лицемір'я упаде,
І славословіє погине.
Розправить крила молоде
Безсмертне плем'я України!

1941, Харків

ЛЕБЕДІ

На кривавій вечірній воді
Білі ячать лебеді.
Вітре бурхливий, повій,
Озера зруш супокій.
Тиші ясній раби,
Не знали ми вік боротьби.
Чого ми бажали, куди пливли?
Для чого на світі жили?
На кривавій вечірній воді
Білі ячать лебеді.

1941, Харків

Молодий весняний грім,
Синє його рокотання
Збуджує в серці моїм
Тужливе чекання,
Коли вже знедолений люд,
Зачувши весняні грози,
Не подумає: це пливуть,
Знову пливуть бомбовози.

15 жовтня 1941 р.

ХОЛОДНОГОРСЬКА ТЮРМА

Ворота сюди широкі,
А звідси й щілинка нема.
Знялась у небо високе
Холодногорська тюрма.

З високих її поверхів
Дивлюся на місто моє.
Сонце над ним, як безсмертя,
Вільне й рожеве встає.

Красень Держпром біліє
По полях в зеленому саду.
Серце колись там зустрів я,
Якого більш не знайду.

Усе найдорожче я втратив,
Що мав у житті до війни.
Не маю ні друга, ні брата,
Лиш маю чотири стіни.

1942

Писати про Олесь Гончара важко і легко водночас. Важко, бо над тобою, яким би ти не був відвертим і щирим, панує відчуття дистанції — особистісної і літературної; його постать захищена тим силовим полем великого таланту, яке відкидає будь-яке панібратство, фальшивість, елеїну запобігливість, так само як і зухвальство невігласів, здатних і самого Бога поплескувати по плечах... Легко, бо для уважного читача Гончаревих творів є що прочитати між його рядків про нього ж самого, варто лише чітко поставити свої питання та не лінуватися пошукати на них відповіді в текстах. Тож коли Валентина Данилівна Гончар, вдова письменника, дала мені до рук недруковані раніше поезії воєнних літ і я їх кілька разів прочитала, не втримавшись від спокуси ще й цитувати рядки молодого Олесь Гончара (звичайно ж, не називаючи автора) людям «поетично грамотним», моя і їхня реакція були рівнозначними: вірші вражали молоді людиною світоглядом, філософією серця, совісністю слова. Мої слухачі намагалися вгадати автора: «Багрянний?! Маланок? Кость Герасименко?!» Тобто поезії Олесь Гончара сорокових несуть ту ж відкриту енергетику (енергійність, наснаженість, м'язову силу рядка), що й вірші його літературних ровесників, відомих українських поетів.

Безперечно стає припущення: коли б Олесь Терентійович не обрав собі творчу дорогу прозаїка, українська поезія мала б виразного і неординарного поета Олесь Гончара. Ми не могли б сьогодні з певністю сказати, чому Олесь Гончар не послідував з поетичним дебютом у післявоєнні роки, коли б про це не йшлося в його передньому слові до збірки «Фронтові поезії», що побачила світ у видавництві «Дніпро». Скроміно оцінюючи свої давні вірші, автор пояснював читачеві: «Поетичний пунктир походу» — так було колись названо твори цього фронтового циклу, і, здається, й сьогодні з таким визначенням можна погодитись. Людина, як відомо, перебувала на фронті в умовах виняткових, до краю суворих, обставин складалася так, що навіть натурам з художніми нахилами дуже рідко випадала можливість для творчого самовияву. А душа ж прагнула виповісти свої почуття, віджукнутись на доволі щире, хоча б на швидко зафіксувати — для себе, для друзів — своє пережите.

Ось так це й народжувалось. Якій згустки юнацьких вражень тут знайде читач, замальовки інтимних настроїв, тих чи тих душевних станів одного з учасників походу.

...«Конспекти почуттів» — це й так мовилось про ці віршовані мініатюри. Той, хто знає «Прапороносці», певне, помітить, що «Поезії воєнних літ» автора часом уже несли в собі зародки, ембріони тих образів, які згодом дістають свій розвиток у трилогії.

Мріялось тоді авторів, що ця книжка в нього буде першою, а виходить друком через багато років.

Отже, це один голос звідти, з далекого...»
Тепер, коли Олесь Гончара від нас віддаляють не лише версти війни, а й небесні долини, «голос звідти, з далекого» звучить особливо виразно: відлунням земних доріг і відлунням його небесних дум, які він занотував — теж віршованим рядком — 14 березня 1974 року:

Ще квітням зйду я
В полях України,
Ще вам провіщати му
Радості день.
Краю коханий,
Люди кохані!
Добра вам молитиму,
Сонця й пісень...

Отже, читаючи першовірші, ми знову входимо на часову і творчу вісь великого світу Олесь Гончара, відправною точкою якого завжди була любов до всього живого, природного, незбутнього, а відтак — його слово завжди мало конкретного адресата:

Той — мамі, а той — дружині,
Той — сестрам, а той — братам.
А я напишу — Україні!
Сонцю її і степам...

1944
Вірші, які ми маємо честь уперше надрукувати, кожен читач сприйме по-своєму. Можливо, так, як і сподівався автор: «Ті, за чийми плечима фронти, безмірні далечі визвольного походу, сподіваюсь, знайдуть у цих юнацьких довірливих записках щось близьке своєму серцю; а можливо, чимось доторкнуться ці рядки й душі тих, кому випала інша доля, хто виростає і формувався уже по цей бік золотого екватора Перемоги...»
Ще точніше зрозуміємо витоки цих поезій, звернувшись до післямови у прижиттєвому виданні «Людини і зброї», здійсненому

«Українським письменником» в 1994 році, і прочитаємо написане рукою Олесь Терентійовича про його значно мірою автобіографічний роман: «Те, про що йдеться в цій книзі, можна було б ще назвати розповіддю про ідеалістичну чистоту юнацьких поривів, патріотичну самопожертву того покоління, яке в найдраматичніший період Великої Вітчизняної свідомо й безоглядно ставало на захист свого народу як нації, його культури, його майбуття». Молодий Гончар був одним із тих, про кого сказав точно і зважено через півстоліття: «В грізний час випробувань вони не могли дозволити собі сумнівів та рефлексій, їхнім переконанням відповідав тільки цей, єдино можливий найсуворіший вибір».

Пам'ятаймо, що ця післямова названа «Слово до уважного читача». Перечитуючи уважно твори Олесь Гончара, і зокрема «Людину і зброю», я була вражена десятками художніх деталей у цьому романі, які з поглядом нинішнього прочитання надзвичайно виразні, промовисті. Згадаю лише один з них: «У вікнах квартир чийсь руки зсередини обклеюють шибки смужками паперу нахрест, усюди вони біліють як цифри «XX» — двадцятий вік...» Тобто ще в 1941 році юнак Гончар думав і відчував те, що відчуваємо сьогодні ми, називаючи наш час «зламом епохи», «перевалом тисячоліть», врешті, «рубежем віків». Вірші Олесь Гончара, безперечно, містять у собі те, що називають окопною правдою. Але мелодика їх диктована душею, яка ніколи не «окопувалася», скоріше його рядки — це уривчастий подих солдата перед атакою чи після неї. Вірші, написані між двома атаками, можливо, на тій міноментній плиті, яку проніс Олесь Гончар на своїх плечах через усю Європу. Він завжди був атакуючим солдатом і атакуючим письменником:

Скрегоче залізом округа,
Смертю повітря фурчить.
Я знаю той ступінь напруги,
Коли вже ніщо не страшисть.

Святе божевілля атаки
В тобі подінає все.
Через яри та байраки
Незнавана сила несе.

Немає ні рідних, ні любих,
Нема ні роду, ні тривоги,
Байдужим стаєш до згуби,
Могутнім стаєш, як бог.

АТАКА, 1942

Так, його молоді вірші були піснями молодого бога, народженого для любові і в ім'я небесної любові, але посланого в пекло ХХ віку, у вир війни, у світ, де «віруси наклеїв та пліток мали бути б протипоказані здоровій людській натурі, адже їх плодить зло, тим-то аж дивно, що вони все ж бувають такі живучі...»

Молода пісня молодого Гончара перед вами. Почуйте її, ось вона, з тих лав, з безконечної колони «студентів-добровольців, що під поглядом провіджаючих карбують харківський брук, раптом — одним подихом, одним духом! — зривається пісня, розлога, прощальна... Ніколи не забудеш той спів, поривний, дружний, якийсь аж зухваллий, що його студентів, мов знак надії, наостанок дарували своїм матерям, нареченим, своєму рідному університетові... Навкруги все життя було наелектризоване тривогою, все звичне ламалось, проте ніколи, здається, як тоді, так повно не виявляла себе в юнацьких серцях готовність до самопожертви, високість духу людського» («Слово до уважного читача»).

Молода пісня молодого Гончара — одним подихом, одним духом — торкається наших сердець, передана нам руками тієї, хто завжди була йому Дружина, Сестра, Мати, кому теж судилося прочитати ці вірші, що й перед нами, як далекі солдатські листи, що довго шукали свого адресата... Спершу їх прочитала Валентина Данилівна Гончар. Тепер читаємо ми. Згодом, коли вийде книга поезій Олесь Гончара, її читатимуть багато людей. Будьмо уважними читачами. Пам'ятаймо його очі — сумовиті, уважні, бачучі, очі квітки і очі птаха, очі молодого пісні. Пам'ятаймо «прощальне моління в очах, зойки, стогін, канонада й тужба материнська, — оце зараз твій голос, Україно» («Людина і зброя»). Пам'ятаймо Того, хто над усю любов'ю життя — як Україну з її степами і Дніпром, з її людьми, мовою і піснею, про кого ми можемо сказати сьогодні карбованими рядками його улюбленої Франкової поеми «Мойсей»:

Все, що мав у життю, він віддав
Для одної ідеї,
Горів, і яснів, і страждав,
І трудився для неї...

Любовь ГОЛОТА

Ні кінця їй не видно, ні краю —
Все війна, і війна, і війна.
Я доріг, думав, тисячу маю,
А, виходить, лишилась одна.

Остається блукати по світу,
Лиш блукать, а нікуди не йти
Й молоду мою душу розбиту
Кожен день на розп'яття нести.

1942

Інеєм вкрито гілля.
На ший слизька петля.
Не бийсь, не пручайся дарма.
Тих, кого любиш, нема...

Мерзла, як кістка, земля.
Стогони чути здаля.
Могильна задуха, могильна пільма,
Надії ж — нема, нема!

1942

Крізь сіре сіється сито
Дощик осінній.
Мабуть, нам більше не пити
Кубки весільні,
Мабуть, нам більше не бачить
Ранки весняні.

Чуєш, як сосни плачуть,
Од горя п'яні.
Чуєш, як степ ридас
Без вільного плуга.
А долі не жди, немає,
Одна лиш наруга.
Одна лиш наруга зухвало
Свистить нагаями.
Скільки вже тих не стало,
Які були з нами!
Близькі вже стали далекі,
Ми гинем задушо.

У вирій летять лелеки,
Як юність пропадає.

1942

Мабуть, я їду вмирати
На Україну додому.
Знімуть патрони й гранати,
Передадуть другому,
Мене ж поволочать за ноги,
В окопі зарийуть пустому.
Весело їхать, їй-богу,
На Україну додому.

1942

ПОЛТАВА

Мов яхта біленька, у зелені плава
Мирна моя Полтава.
Чужого солдата говірка гаркава —
Невже це моя Полтава?

Сміється до нього землячка лукава —
Зрадлива моя Полтава.
Ведуть нас у табір — доріжка
Кривава.

Ні!
Не моя це Полтава!

1942, Полтава

ЕТАП

Пораненим білим звіром,
Арештована, вис зима.
Білі ідуть конвоїри,
Біла тьма.
Біла тьма у степу голосить,
Полонени валються з ніг.
Ідуть полонені босі.
Горить сніг.

15 грудня 1942 р.

УКРАЇНА

Україна — плантаторське поле,
Україна — лиш ярем скрипіння,
Україна — плачі й голосіння,
Які не вщухають ніколи!

1943

Хто мене вправі судити
В зборищі цьому рабів?
Гордий, нікому годити
Ніколи в житті я не вмів.

Й за гроші я не продався,
Під силою спину не гнув.
Гордий! Зате й настраждався —
нівроку,

1943

Продовження на с. 8

Продовження. Початок на с. 7

У муках, у битвах я, серцем вразливий,
Цілий усесвіт збагнув.
Тому ходжу по землі юродивим,
Клену-проклинаю війну.
Безглуздя її проклинаю велике,
Лють геростратів нового часу.
Утікши з полону, на зелені вічні
Я, босий апостол, телят пасу.
Годі! Втома од кривавої праці!
Знову блакитним замилуюсь днем!
Декламую в степу Горация.
Читаю телятам: *carpe diem**.

1943

Рокочуть дніпровські пороги,
Шовкові співають трави:
Не завжди ми падали в ноги
Покірно, мов пси лягаві.

Не завжди нас зневажали
І правила нами кретини.
А тепер ішаками стали
Горді сини України!

1943

МАРІННЯ

Це було десь —
Байдужі пожежі, ніч, канонада.
Доблесть, як епос. І зрада.
І ліс, просякнутий кулями ввесь.
Це було десь.
Шмигнули в деревах чужі силуети,
Блиснуло, свиснуло вістря багнета.
А клич, мов ракета, звивавсь до небес.
Це було десь.
Ревла, стугоніла смертельна темрява.
Де впала зоря — народилася слава
В здриганні осяяних рідних берез.
Це було десь.

7 січня 1943 р.

* Гораций: лови мить (лат)

ІТИМУ Я ЦЬКОВАНИЙ...

Друзі були — розбрелися по світу,
Сили були — по фронтах розгубив.
Кров'ю й моєю ці ниви полито,
Та, мабуть, мені не діждатися жнив.

Ітиму я цькований, йтиму осміяний,
Не в силі нічого забути, зректись.
Даремно чужими вітрами обвіяний,
Все вірний тому, у що вірив колись.

1943

МІЙ ДУХ БУНТАРСЬКИЙ...

Скажи, яку, лудо, плату
За голову мою береш,
За скільки мічених, проклятих
Срібляників ти продаєш

Моє життя твоїм хазяєм
У боягузливим листі?
Щоби у терені засяв
Я розіп'ятий на хресті!

Я знав війну, не знав я миру,
За праведні мої слова
Хай, може, ляже під сокиру
Моя чубата голова.

Її, оцінену в метали,
Сьогодні, може, до стовпа
В кривавому вогнім підвалі
Штандартен-фіурер відруба.

Але обдуреними будуть
Тобою тішені купці.
Хіба ти поведеш до суду
Нескорені думки мої?

Я вольним був, таким і буду,
Однаковим у всі часи.
Мій дух бунтарський, ти, лудо,
Із тілом їм не продаси!

1943

Поля навкруг мене. Жита попід руки.
Забуду про війни, забуду про муки,
Про дим у воронках, нудоту від крові,
Смерть лейтенанта мого на півслові,
Коли ми ходили на штурм бліндажів,
Коли шматували нас міні чужі.
Знов слухаю степу я срібні пісні,
Знов чую, як пахнуть святі полині.
Марево бачу: отари овець
На обрії йдуть, водяні, навпростець.
Живий я!

1943

Мужні прострелено крила
Думи мої молодій.
Скільки змарновано сили,
Скільки розбито надій!

Себе не жалів я для бою,
Вина не моя, що не вмер.
Гірше! З самим собою
Один я зостався тепер.

Вітчизна запродана знову,
Хазяїн знайшовся новий.
Мені ж твоя доля готова,
Сірий курай степовий.

1943

РАНЕЦЬ ВІЗЬМУ НА ПЛЕЧІ

Ранець візьму на плечі,
В кишню — паперу лист.
Піду, невідомий предтеча,
У вітряний чорний світ.

Туди, де кедрі стали
На скелях в гігантський зріст,
Піду од нужди, од печалі,
Од чорних попалених міст.

Піду я в краї невідомі,
Піду за блакитні моря.
Де в чорному димному гromі
Білі міста не горять.

Невольниче сонце хмуро
Світить в краю моїм.
Посеред тигрів бурих,
Може, знайду свій дім.

Повний зневаги до всього,
У нетрях збудую вігвам.
В єдиного вірячи бога,
Якого створю я сам.

1943

Був я в середні віки капітаном.
Пропадав по тавернах веселих.
І ще не дослідженим океаном
Сміливо я плив на хистких каравелах,
І відкрив я, упертий, мої острови,
Де ні воєн, ні сліз не було, ні крові.
Первісного неба краса полуднева,
І вітер, і сонце, й зелені дерева!..
Коханка моя по іменню Людмила
Там щастя зі мною бурхливо ділила.
В столітті двадцятім, відроджений знов,
Шукать острови ті я, впертий, пішов.
Але їх немає, немає й сліда!
На їхніх широтах — кривава вода!

1943

НИНІ ТИ НЕ ВПІЗНАЛА Б МЕНЕ

Чорний стовп до небес вироста,
Тільки кров на снігах, тільки дим:
На війні я вже свивим став,
А із дому пішов молодим.

Не пиши, не чекай, забудь.
В тилу іншого друга знайди.
Хай для вас повесні зацвітуть
Недоламані танком сади.

Нині ти не впізнала б мене.
Я не той, що студентом був.
Серце стало в мені кам'яне,
Слова ніжності я забув.

1944, Кіровоград

НЕБО

Так тяжко, так гірко іноді буває,
Що рад би, здається, померти в
цю мить.

А глянеш у небо високе, безкрає —
І знову захочеться в світі пожити.

І знову оже у серці розбитім
Огонь, що, здавалось, давно вже
погас.

Якісь там є тайни у вічній блакиті,
Якісь там є сили, втішаючі нас!

1944, Ближешти

САШЕНЬКА

Часто вечорами
В тиші фронтовій,
Як далеку пісню,
Чую голос твій.

Це було далеко,
Це було давно.
Ще як в Бессарабії
Ми пили вино.

Наливала Сашенька
Із барильця нам.
Саша моя, Сашенька —
Душі пополам!

Різні наші мови,
Почуття одні.
Серце невгомонне
В мене й на війні.

Й досі вечорами,
Коли стихне бій,
Як далеку пісню,
Чую голос твій.

1944, Херменешти

ЯК ПРИЙДУ Я З ВІЙНИ ДОДОМУ

Як прийду я з війни додому,
А ти віддана будеш другому,
Не схлюся я перед тобою,
Обіймусь з своєю журбою,
Та вийду я в поле широке,
Розкажу йому горе глибоке,
Піснями гіркими заллюся,
Додому прийду —

засміюся!
Щоб не знав аніхто мої болі,
Я та вітер у чистому полі!

1944, Ближешти

СЦЕНА В СТЕПУ

А найприкріше для мене,
Що свідків тоді, як на зло,
Цієї страшної сцени
У мене в степу не було.

Коли я наїхав на міну
І кінь мій став на диби.
По самі йому коліна
Зчесало обидві ноги.

І дивиться він похмуро
І каже: ти думаєш, я німий.
Ти відстібаєш кобуру
Що ж... коли хочеш... Добий!

Тоді був і я потрібний,
Коли я тебе рятував,
Тоді ти в підкови срібні
Дбайливо мене взував.

Ти у віршах тоді славословив,
Нікак нахвалитись не міг.
А зараз ти хмуриш брови,
Коли я лежу без ніг.

Може, й для мене нежатиї
Десь шелестить овес.
Може б, і я хотів мати
Аби хоч який протез.
Не думай, що я не знав,
Куди я ногою ступав.
Я теж ветеран —
Увесь із зашитих ран.
Ів би одну солому,
Пив би не воду — лід.
Якби вернувся додому
Живий... хоча й інвалід.

грудень, 1944

Двоє лежали в житі,
Кров'ю стікали двоє.
А дні уже пережиті,
А дні ще не прожиті
Зійшлися над ними в житі.

Скільки днів уже, скільки ночей
Доводиться нам не спати.
Під нами, як Ноїв ковчег,
Дриготять і гудуть Карпати.

Білу ніч, як кристаль, дзвінку
Крик ракети прорвав.
Небо все у кривавім вінку,
В терновім вінку заграв.

Хлопці,
Кому з нас сьогодні вмирати? —
Питається хтось із нас.
Мовчки бредуть білі халати.
Крик ракети погас.

Звиклі до крові, на все ми готові.
До смерті втоптали шляхи.
Ми знаєм — нам буде у праведнім слові
Прощено всякі гріхи!

Білий гай у липні 1945 р.

Словаччина, 1945

ПОБРАТИМИ

Ласкавих, ласканих подруг,
Здається, я забути зможу.
Солдатський стан, суворий круг
Тих, з ким в краї ішов ворожі,

Хто рану тамував мою
Для себе триманим пакетом,
Для кого був я у бою
Лиш побратимом, не поетом,

Із ким у ріках крижаних,
Охрещений, як у Йордані,
Я плів до берегів чужих
У вогнянім чаднім тумані,

Хто поруч на бігу зов'яв,
Із рук не випустивши зброю, —
Забути їх не зможу я,
Вони завжди переді мною.

1945, Мор

МАЙ МУЖНІСТЬ ТИ

Май мужність ти зізнатися у всьому:
Що вже нема колишнього вогню,
Що рада б ти віддатися другому,
Що я тобі його не заміню.

Май чесність ти присяги всі зламати,
При місяці прошептани колись.
Не зможеш ти по пам'яті кохати.
Не хочу жертв. Не треба. Не проси.

1945, Мор

ЯМБ

Данину юності віддам
І більш писати не буду.
Тебе, розхристаний мій ямб,
Як дівчину, забуду.

У тих полях, де я співав,
Другі хліба посіють.
Дівчата ті, яких кохав,
Дітьми розбагатіють.

Гріхи, замолені давно,
Під старість не згадають.
Як біле молоде вино,
Я також переграю.

Лише сновиддя золоте
Іноді наснується
Про давнє і дзвінке!
Про те,
Що плаче і сміється.

Коли у відблисках вночі
Крізь сполохи, крізь громи,
З трофейним ямбом на плечі
Ішов я в невідоме.

1945, Мор

ЖНЕЦЬ

Весняними ясними вітрами
Наші перші ов'яно драми,
Наші перші щасливі незгоди,
Наші чисті закохані гніви.
Які в них були насолоди,
Які у них чулися співи!

Пронеслося, як сонячні зливи,
На ниві чужій упало.
І прийшов хтось інший, щасливий,
У серпі його сонце сяло.

1945, Мор

Все, що було, ми забудемо,
Все, що нема, ми загієм,

А може, їдучи Рудними,
Серце своє розбі'єм.

Горами Чорними Рудними
Завтра ми підемо знов.
І буде нам любомудрами
Прощено всякий гріх.
Столиця, далека салютами,
Згадає синів своїх.

КАРНАВАЛ

Гики, та гуки,
Та звуки цимбал.
Сьогодні в маляр карнавал.
Вулиця валом валить,
Вирує,
реве,
карнавалить.

Гуляй.
Виноградар зібрав урожай.
В центрі бочку везуть із вином
Розцяцьковану, у квітках.
Дівчата на ній верхом
У білих сидять сорочках.
Розмальовані в них обличчя,
Кухлі в руках з вином.
Язичницький буйний звичай
У вулицю б'є напролом.
Ілонка на бочці, п'яна,
Вахханка моя молода,
Гукає мені, окаянна:
«Шандор, іди сюди!
Матір я уласкаю,
Батька одуриш ти.
Глянь — я уся палаю,
О, Єзуш-Марія! Прости.
Будемо, Шандор, пити,
В бункері повно вина.
У світі нам двічі не жити —
Сервус!

До дна!
Що тільки можна віддати,
Все я тобі віддам.
Голу мене цілувати
Будеш, як Єву Адам!
Цимбали, та гики, та гуки —
П'яна в очах каламуть.
Чорні натруджені руки
Білих вахханок несуть.

30 вересня 1945 р., Мор

ДІВОЧА ПІСНЯ

В полі ми окопи вже позагортали,
Що ви їх узимку тут колись довбали.

Чоловіче діло я робити вмю,
На твоїх окопах пшеницю посію.

Як поштар проходить, не заїде
в обійстя,
Вже давно не чути від милого вісті.

Десь війна далеко, десь поза Карпати,
І міста чужії трудно вимовляти.

Я для тебе ласки вірно зберігаю
Та подушку білу слізьми вимиваю.

Повертайся, любий, повертайся до
хати,
Підемо укупі ми пшеницю жати.

Хай не перестоє, хай не переспіє,
Хай достиглий колос вітром не розвіє.

1945, Барт

МОРАВІЯ

Колись тут ходили брати із Солуні,
І слово рум'яне, як те немовля,
У крижмо зелене, в розгорнуте вруно
Приймала уперше оця земля.

Воно виростало для битов і слави,
В наметах училось, не знаючи парт.
Сягнуло на північ звідсіль, від Морави,
Дала йому північ і силу, і гарт.

І бачать сьогодні Кирило й Мефодій,
Як в давню колиску свою гомінку
Вернулось це слово, змужніле в поході,
Вернулось, як воїн в лавровім вінку.

1945, Грінава

В БУНКЕРІ

Оженився я в суботу —
А в неділю на війну.
А тепер я, брат, в піхоті
І до тещі — ні ну-ну.

Правда, є вже переправи,
Але ж трохи не з руки
До Полтави з-за Морави
З-за цієї, брат, ріки.

За столом саме в неділю
Я покинув молодю,
Так не встигши і весілля
Відгуляти до ладу.

Будьмо, друже! Будьмо, пиймо!
Що лишилося тепер?
Чоловіка взяла в прийми,
Мабуть, міліціонер.

Не знайду я, брат, такої,
Коли я останусь жив.
Так доп'ю хоч чарки тої,
Що в неділю не допив.

1945, Австрійські бункери

СИНІ ТІНІ БРЕДУТЬ ІЗ ДУНАЮ

Недалеко від Братислави
Я одержав твого листа.
Спалахнули усі переправи
І немає уже моста.

У минуле, у наше, в раннє,
Де були тільки ти і я.
Чую — інше якесь кохання
Вже шепоче твоє ім'я.

Вийшла заміж. Втомилась чекати.
Скільки можна! Літа і літа!..
Ти солдат, тобі, може, вмирати,
А я, знаєш, іще молода.

Сині тіні бредуть із Дунаю,
Я виходжу назустріч їм.
Надвечір'я чуже обіймаю,
Надвечір'я зову своїм.

1945, Прага

ЗЛАТА УЛІЧКА*

Камінь розігрій аш пашить.
Втомлений, замислений іду.
Повнить сонце Улічку Злату,
Сонцю тут подобається жити.
Втомлений, замислений іду.

Прага, Прага, мій слов'янський град!
Через смерть, і горе, і біду
Я пробивсь до тебе з-за Карпат,
Мужність вніс на Улічку Злату.
Втомлений, замислений іду.

Біла чешка вийшла на балкон,
А мені перед очима — Грон,
Кров'ю писані в снігах сліди
Тих, що йшли... А не дійшли сюди.
Не забудь їх, вуличко злата!

Мирний чех бруківку заміта.
В небі ясно, ані туч, ні хмар.
Біла, як та вишенька в саду,
Чешка усміхається: наздар**!
Втомлений, замислений іду.

Не забудь їх, вуличко злата.
Не забудь їх, чешко молода!

1945, Прага

НА ДУНАЇ

В той вечір були ми щасливі,
Бо вранці кінчилась війна.
Там вілли мали красиві
Людські імена.

Не питав, не бажаючи знати,
Була ти до мене чия.
Бо зроджені вперше сонати
Гойдала внизу течія.

Чи ти з Відня, може, повія,
Чи твій батько угорський граф.
Ти сміялась, як вічна мрія,
Врятована від катастроф.

Як арфа, ріка бриніла.
Ні зойків, ні диму, ні куль.

* Золота вуличка
** Вітання

У щасті земля заміліла,
Вийшов місяць-патруль.

Ти дивилась на білі руїни,
На уламки своєї краси.
Впала ти, сміючись, на коліна
І молилась мені:

Воскреси!

1945

МИСЛИВЕЦЬ

Мисливець, веселий і п'яний,
Стоїть у дворі короля.
І бронзові рани рвані,
Видно, йому не болять.

З собаками на п'єдесталі,
Із луком, що вже не стріля,
Поліє в епоху сталі
Він в замку пустім короля.

Жовтень 1945 р., Будапешт

ВЕЧІР НА БАЛАТОНІ

Чую, білі пісні лебедіні
Над озерами пізніми гаснуть.
Як лілея для пісків пустині,
Ти для мене занадто прекрасна.

І лякаєш, і вабиш мене ти,
Як незвідана ще небезпека.
Я тобою, як сьйвом комети,
Зачарований буду здалека.

Володіти тобою не зможу,
Володіти я буду земними,
А тебе, ні на кого не схожу,
А тебе, як зорю негасиму,

Пронесу у пориві єдинім,
Недосягну, далеку, прекрасну.

Чую: білі пісні лебедіні
Над озерами пізніми гаснуть.

1945, Балатон-Фельдвар

АРПАД

У замку обвалені стелі
Та брухту тисячі тонн.
Хто килими тут розстелить
Між мармурових колон?

У мертвому замку сьогодні
Ніхто не засвітить вогні.
Лиже Дунай голодний
Ноги йому кам'яні.

На вході, роззявивши пащу,
Чатує карбований лев.
Чекає давно пропалих
Дунайських своїх королів.

В саду королівським пустому
Ясний шелестить листопад.
У даль повернув невідому
Коня степового Арпад.

Куди поведеш свої орди,
В який небувалий похід?
Я знаю, що витязь гордий
З Дунаю не піде на схід!

1945, Будапешт

Я без тебе не можу бути,
І з тобою не можу теж!
Ой зеленою скільки отрути
Нині в серце моє ти плеш!

Ой зеленої та запашної
Я п'ю нахильці із ковша,
І жаданої, і страшної,
Що вбиває і воскреша!

ВОЄННІ ЗЛОЧИНЦІ

Коли з'являються вони
У хроніці в кіно,
Простягнувши руки в кайдани,
Що ждали їх давно,

І запобігливо роти
Їх кривляться в оскал, —
Тоді, дотлівши, всі гноїти
Рвуть динамітний зал...

І зал реве од всіх болінь
Невиболілих ран.
Зненависть різних поколінь
Б'є в зляканий екран.

Мов запускають гармаші
Туди важкий метал.
И боїться глянути фашист
З екрану в грізний зал.

В цей вечір вийди на майдан,
На Ержебет-корут.
Весь Пешт, як грізний океан,
Їх вимага на суд.

Закінчення на с. 10

Закінчення. Початок на с. 7

Тому, що твій продажний слід
Аж у Берлін проліг,
Тому, що хоче інвалід
Безногий власних ніг.

Тому, що скручені мости
В Дунай упали з круч.
Втікаючи, недавно ти
Зірвав їх власноруч.

Вирує місто — трибунал,
З руїн, як прокурор,
Підвівшись, оглядає зал
Розгніваний собор.

І сад, де голод посадив,
Замість квіток — боби,
І діти, що ти їм пошив
З ерзацу вже торби, —

Сьогодні все кричить: суди,
Спали проклятий слід,
Що, мов гадюка чорна, ліг
З Дунаю на Берлін!

Спали, ніколи щоб не міг
Вже повернутись він,
Щоби не сохли матері,
Щоб не вмирав тут сміх.

1945, Будапешт

ДЕМОБІЛІЗОВАНИЙ

Він свого не забув ще полка,
Полкових ще підметок не стер.
Козирнути ще хоче рука,
Коли мимо іде офіцер.

Він не скинув куфайку ще ту,
Яка виділа триста чортів.
Вчора бачив його на мосту —
У канати себе переплів.

Вже на фермах повис і клепа,
Підв'язавшись на них горілиць.
Завірюха мете, як і в тих степах,
Де він бивсь до чужих столиць.

Де брели по коліна бійці
У снігах від села до села.
Розплавляється сніг на руці —
Тож немало ще в ній тепла.

Ще гаряча заб'ється кров
У високий гулкім мосту.
Це господар, не гість, прийшов,
Доведе він усе до ладу.

День відо дня він ферми зшива,
Як зшивали його лікарі.
Над ним ферма, неначе жива,
Застогнавши, дрижить угорі.

Стукіт-клекіт встає над Дніпром.
Це вернулись птахи повесні
І клеочуть над рідним гніздом,
Незабутим в чужій стороні.

Не біда, що такий вітряга,
Сніг летить, як пахучий ромен,
Як ракета весела, морга,
Спалахнувши в імлі, автоген.

Бо цей майстер багато чому
Научивсь, а що знав — не забув.
І росте в сніговій диму
Міст мережаний, кращий, ніж був.

1945

9 ТРАВНЯ Поема (тільки почата)

Лунко асфальт лопоче,
Мов дощ об зелений лист.
Зненацька, як ласка дівоча,
Крізь вітру блакитний свист.

Ранок в дорозі догонить,
Сміється і плаче: стань,
Скидай фронтів погони,
Свідки твоїх скитань!

Спинися, живий і щасливий,
Спинися на повнім скаку.
Не раз біля теплої гриви
Ти ж мріяв про мить таку!

Коня, що парує в милі,
Звільни від тугих попруг.
Пусти у зелені хвилі,
Пусти на зелений луг!

З копит у холодних травах
Пиліюку хай змиє роса.
Дивися, гаснуть заграви,
Дивися, блакить воскреса!

Дивися, як світ оживає
На наших очах отут,
Як кожне стебло посилає
Зелений тобі салют.

В мерзлій землі задубілій
Був ти зігріваний ким?

Цим ранком травнево-білим,
Який уявляв таким.

Саме таким, як нині,
Єдиним у тисячі літ,
Коли ув одній хвилині
Втілюється цілий світ.

Коли перерита металом
Земля у тисячах ран,
Ожила, підвелась, заграла
Ніби живий орган.

1945

ІНОЗЕМЦІ

I.
Уночі тебе я вкраду до схід сонця,
Доручу тебе я хлопцям із обозу.
Будеш ти співати Чорноморця,
Який вивів на морозець тебе, босу.

Ми поїдем через гори, через доли,
Ти забудеш свою віллу на Дунаї.
Задніпровське там зелене поле
Про батьків твоїх тебе не запитає.

Чому ж плачеш, чом ламаєш руки,
Будеш там співать, не голосити.
Там не підеш з туги і розпуки
Щастя попідвіконню просити.

Не впаде там білий сніг завчасно
На оці блискучі чорні коси.
Не тужи, не плач, моя прекрасна,
Усміхнись, моя простоволоса!

II.
Питаєш, чи я багатий,
Чи є у мене земля.
Мила! Ти будеш мати
Більше, аніж в короля.

Питаєш, де моя хата,
Чи сувора у мене мати,
Чи плодюча моя земля?
...Кращі я маю палати,
Аніж у твого короля.

У мене все небо світить
І всюди пишнота, блиск.
Горять у чохлі самоцвіти,
Набитий золотом диск.

В тяжкій, у смертельній праці
Півпланети я пішки пройшов.
Немає ні рас, ні націй,
Нема ні держав, ні мов.

Є усміх, є очі, є зваба,
Краса є людського тепла.
І над Дунаєм трави
Такі ж, як у нас на Дніпрі.

III.

На Дунаї кує зозуля,
Накувала нам триста літ.
Минула і міна, і куля,
Тому що кувала зозуля,
Кувала на білий світ.

Рано кувала, на зорях,
А ти відчинила вікно.
Ой скільки зеленого моря
Хлюпнуло тоді, на зорях
У наше біле вікно!

Хіба не росте пшениця
Моя на твоїй землі,
Чи, може, не так іскриться
Лікер на твоєму столі.

Хіба не такий солоний
Котиться піт, як град,
Коли ти полеш весною
Дбайливо свій виноград.

Хіба ти не так милуєш,
Хіба ти не плачеш вночі,
Як місячне сяйво цілую
На білім твоїм плечі.

ТВОЄ ІМ'Я

Іноземка! Слово це дике
Не по нутру мені.
Дам тобі ймення — інше, велике,
Мною відшукане в чорній війні.

Будеш із ним ти прийнята всюди,
Як рівня і як сестра.
Над Тисою, і над Прутом,
На берегах Дніпра.

Хто нас і чим розгородить,
Ким заборонена ти?
Суд? Окрім суду природи,
Я всі зневажаю суди.

Кордони? Які нам кордони?
Іх я не бачу ніде!
Все це лише заботони
Для темних, безсилих людей.

Бачив не раз ті стовпи смугасті,
Чув: з них сміялись бійці.
Тєсяр їх ставив! Як тин при хаті,
Як загороду вівці.

Зметено мною старе павутиння,
Я чистоти забажав.
Для сонячного проміння
Кордонів нема, немає держав.

І хоч би ти була марсіянка,
Я б тебе й там знайшов.

І ти, вікова полонянка,
Оцінила б мою любов.

Не плач, що саму покину
Тебе серед цих світлиць.
Лякає тебе павутина
Різних кордонів-границь.

Бачили ми їх немало,
Гадючих рябих стовпів.
На них матюки писали
І все, що боєць умів...

Зникають давні границі,
Немає для мене меж.
Ламаю вузькі бійниці
Старих, як повір'я, вєж.

Руку дай же, кохана,
Білу руку твою.
Я, ніби квітку незнану,
Всю землю тобі даю.

Бо, йдучи від бою до бою,
Я відчував, як росту,
Здолав я ворожу зброю,
Здолав і свою сліпоту.

Мудрості криця навчила,
Всі заботони змела.
Пекла бурхливе горнило —
То школа для нас була.

Дай же руку, кохана.
Білу руку твою.
Я, ніби квітку незнану,
Всю землю тобі віддаю.

1945

Умру на світанні,
В години робочі.
Залишу вам ранок
І сиву на травах росу.
Я й там вас любитиму!
З тої праночі
Якісь для вас тайни
Сюди принесу.

Ще квіттям зійду я
В полях України,
Ще вам провіщатиму
Радості день.
Краю коханий,
Люди кохані!
Добра вам молитиму,
Сонця й пісень...

14 березня 1974 р., Ялта

Публікація
Валентини ГОНЧАР

Згорієцька,
Міномеґна!
Весна 1945

Народився Ярослав Ілярійович Бабуняк 2 січня 1924 року в селі Вербів Березанського району на Тернопільщині, у просвітянській сім'ї. Мати Ольга — родом зі Львова — своїми колісковими дала Ярославу перші уроки співу. Батько — Ілярій — уродженець села Тростянець цього ж району, працював директором школи у Вербові, стояв біля джерел культурного будівництва на селі, був диригентом знаного не лише в повіті у 20—30 роках чоловічого церковного хору.

Помітивши в сина музичні здібності, зацікавленість до хорової справи, батько часто брав його та дочку Ірину на концерти.

Освіту хлопець здобув у Вербівській школі, а продовжив навчання разом із сестрою Іриною в Березанській гімназії, куди у 1939/1940 навчальному році було переведено його батька професором співу. У Березанській гімназії тоді панував культ мистецтва. Тут свого часу диригував хором Денис Січинський. Зі стін Березанської гімназії вийшло багато визначних духовних провідників, науковців, журналістів, письменників, політиків, громадських діячів.

У Березанській гімназії батько Ярос-

Як бандуриста Ярослава у таборі не полишала думка створити капелу бандуристів. Та де взяти інструменти? Як кажуть, хто шукає, той знаходить. Можна лише подивуватися винахідливості Ярослава Бабуняка. Ідея довго не чекала втілення. Хоч не було матеріалу, але можна було використати коробки з-під продуктів! Коли дощечки з тих коробок добре висохли, таборів майстри взялися до роботи. З невеликої групи ентузіастів, навчивши їх грати, Ярослав Бабуняк створив при хорі «Бурлака» малу капелу бандуристів.

Після звільнення з полону у 1948 році доля закинула Ярослава Бабуняка в Англію, куди згодом переїхали і батьки.

Працював на фабриці текстилю в м. Балтоні. У лютому 1949 року поєднав свою долю з Тамарою Гриневич, уродженкою Чернігова, розумною, чуйною, сильною волі жінкою, яка бачила великий талант свого чоловіка й упродовж усього подружнього життя брала на себе відповідальність за виховання дітей, за родину, щоб митець мав можливість повністю присвятити свій час мистецькій праці поза основною роботою.

«Ліверпуль Дейлі Пост» писав: «Найбільш сильне враження на слухача зробили слов'янські хори, зокрема український, його вогнем мужеських голосів та глибиною басових тонів».

Окрім того, що хор під орудою Я. Бабуняка посів серед тридцяти трьох хорів друге місце, гідно репрезентував на цьому фестивалі українське ім'я і сам особисто диригент «Гомону» Ярослав Бабуняк. Газети відзначали його незвичайний талант. «Ди Таймс» писала: «Одним з найбільш успішних змагунів-солістів на фестивалі був українець, пан Ярослав Бабуняк, що живе в Манчестері. Він здобув перше місце в солоспіві — бас, друге місце в солоспіві — баритон, перше місце в сологорі на народному інструменті — бандурі». (Бандура вперше брала участь серед народних інструментів інших націй. Отже, Я. Бабуняк є першим лауреатом міжнародних фестивалів як бандурист).

У багатьох газетах в описі про фестивалі були підзаголовки: «Успіх емігранта». Із захопленням відзначалося: «Два перших і одне друге місце». Це була мова про Ярослава Бабуняка.

Невдовзі після блискучої презентації

слухали громадські діячі всіх країн Європи, високе духовенство, голови українських церков з усього світу, виступ цього ж року (уже вдруге) у присутності Папи Римського у Ватикані, де прозвучала молитва за незалежність України; участь у складі зведеного кількасотособового ювілейного хору з восьми хорів, головним диригентом якого був Ярослав Бабуняк, за що одержав у 1988 році з Риму від Верховного архієпископа митрополита Мирослава Івана кардинала Любачівського лист-подяку і увійшов в історію Української церкви і народу, світового хорового мистецтва як головний диригент ювілейного хору тисячоліття.

Саме після виступу в Римі зведеного хору — хору тисячоліття — про Рим заговорили як про українське місто. Це був зеніт мистецької майстерності, диригентської діяльності керівника хору «Гомін», свідчення того, що Ярослав Бабуняк справді належить до визначних диригентів.

Перша подорож на Батьківщину — в Україну після тривалої розлуки — не самого, а зі всім своїм мистецьким багатством — з викоханим, виплеканим, із блискучою славою хором «Гомін» — залишилась незабутньою сторінкою у мистецькій біографії нашого славного маестро.

На рідній землі 3 червня 1995 року хористів манчестерського «Гомону» гостинно вітав Львів. Тут відбувся перший концерт. Хор тепло вітали представники громадськості, мистецьких закладів, творчі колективи — всюди, де він не виступав з 3 по 4 червня: у Львові, Дрогобичі, Надвірній, Івано-Франківську, Березанях, Тернополі, Києві і, звичайно, на батьківщині — у с. Вербові, на Березанщині.

У Нагуєвичах Ярослав Бабуняк разом з хором відвідав «Франкову стежку». Франкове «Пісня і праця — великі дві сили» було і є девізом життя митця.

Ласкаво прийняв хористів Київ, де славно пані Лідія Орел, дружина відомого маестро із сопілкою Леопольда Ященка, лауреата Шевченківської премії, керівника київського «Гомону», ознайомила гостей з надбанням унікального Українського музею народної архітектури. Скільки вражень, скільки духовної наснаги почерпнули манчестерці!

Гості, і жителі села Вербів були свідками хвилюючого моменту відкриття трьох учнями батька Ілярія Бабуняка (Григорієм Іваником, Петром Баківичем і Дмитром Семчишином — дев'яностолітніми жителями) на фасаді Вербівської школи меморіальної таблиці. Спало повільно, й розчулений Ярослав побачив на таблиці контури бандури і прочитав слова: «Цією таблицею жителі с. Вербів пошановують пам'ять про педагога, громадського діяча Ілярія Бабуняка та його сина Ярослава — бандуриста, співака, диригента, популяризатора української пісні в світі. 7. 06. 1995 р.»

Тут, у селі Вербів, де нині стоїть нова світла школа, на тому подвір'ї стояла до 1974 року стара, під шевченківською стріхою школа, у якій жила сім'я Бабуняків, — просвітян, сіячів доброго, розумного, вічного: любові до рідної землі, до рідної пісні, до України. Тут — коріння мистецького таланту Ярослава Бабуняка.

У зв'язку з 50-річчям творчої діяльності на теренах діаспори Ярослава Бабуняка нагороджено Почесною грамотою Міністерства культури і мистецтв України.

Груди високоповажного маестро заслужено прикрасила Ювілейна медаль Всеукраїнського товариства «Просвіта» — медаль «зі сплавом почуттів», як влучно назвав її голова Всеукраїнської «Просвіти» Павло Мовчан, медаль зі сплавом любові до всього українського — достойна нагорода на межі тисячоліть з нагоди золотого ювілею «Гомону», без якого Ярослав Бабуняк не мислить життя, з нагоди півстолітньої мистецької діяльності маестро та 2000-ліття Різдва Христового.

А в 1999 році хористи «Гомону» та його диригент достойно поповнили когорту лауреатів премії імені братів Лепких. Премія братів Лепких — приємний подарунок і нагорода з батьківської землі, з якою наші журавлі-співвітчизники ніколи не розлучаються — ні помислами, ні серцем, ні душею.

Богдан ГОЛОВИН,
Ярослава ПАВЛІВ,
м. Тернопіль

БАРВИСТИЙ РУШНИК МИСТЕЦЬКОЇ ДОЛІ ЯРОСЛАВА БАБУНЯКА

1999 рік став ювілейним як для хору, так і для його головного диригента Ярослава Бабуняка, співака і бандуриста.

Союз українців у Великій Британії на межі тисячоліть відзначив 50-річчя свого репрезентаційного хору «Гомін», а маестро Ярослав Бабуняк, який вивів хор на вершину світової слави, — своє 75-річчя. Все життя і діяльність Ярослава Бабуняка — приклад вірного служіння Україні, українській пісні, українському хоровому мистецтву, мистецтву гри на національному інструменті — бандурі.

лава Ілярій Бабуняк керував гімназійним хором, який щонеділі співав Службу Божу в церкві Святої Трійці. Тут Ярослав розпочав свої перші кроки як диригент. Про свій дебют не без теплого гумору Ярослав згадує у статті «Мій спомин», уміщеній у книзі «Березанщина в спогадах емігрантів» (1993). Під куполами церкви Святої Трійці у 1995 році Ярослав Бабуняк, як уже знаний диригент, відспівав Службу Божу із своїм всевітньому відомим хором більш ніж через півстоліття, під час перших відвідин незалежної України.

Після закінчення гімназії і музичних студій, які отримав від батька та кобзаря бандуриста Анатолія Білецького, Ярослав продовжив студії у Львові.

У 1942 році Ярослав співав у професійному хорі Остапа Осташевського при Інституті народної творчості у Львові. Мистецьким керівником хору був Микола Колесса, який мав великий вплив на Ярослава і бачив у ньому майбутнього диригента. Маючи гарний голос (тенор), Ярослав брав участь у професійному хорі «Бурлака» Тараса Лозинського як соліст, співак-бандурист.

І хто знає, як склалася б доля Ярослава Бабуняка, якби не війна. Зі зброєю в руках і бандурою на плечі разом зі своїм другом бандуристом Володимиром Юркевичем Ярослав Бабуняк 1943 року пішов у світ, як і багато юнаків Західної України, у складі Першої української дивізії Української Визвольної Армії поїхав на вишкіл і своєю незвичайною зброєю — дзвінко-голосом багатострунною бандурою піднімав дух воїнів. Згодом, по закінченні війни, опинився в Італії. Тут, в італійському полоні, не спочивала душа митця. У таборі незабаром почало розвиватися культурне життя. Уже у травні 1945 року з групи гарних молодих співаків-ентузіастів був створений хор «Бурлака». Серед перших засновників (Мирон Лозинський, Володимир Стасишин, Володимир Домашовець, Степан Гумінілович — він же став диригентом хору) був і Ярослав Бабуняк. Своім мистецтвом прагнули підкріплювати дух полонених співвітчизників.

Згодом молода пара переїхала до Манчестера, де проживало більше українців. Тут, у Манчестері, продовжує вишиватися рушник мистецької долі Ярослава Бабуняка. А основою, на якій великий майстр народжують чудо, плекають велике диво, для маестро Ярослава була українська земля, рідна пісня, любляча кохана дружина-українка, дві доньки Романа і Роксана, син Ярослав (учасник хору «Гомін»), а згодом і п'ятеро внуків та двоє правнучат.

Бог дав Ярославу Бабуняку не тільки мистецький дар, а й вічний неспокій душі. В тому ж, 1949 році молодий емігрант організовує мішаний хор, у якому співала дружина Тамара. «Це було, — не без гордості згадує Тамара Бабуняк, — у концертному залі «Алберт Голл». Ярослав провів декілька репетицій хору, репертуар якого складався з двох пісень: «Із-за гори кам'яної» М. Леонтовича та «Щедрик» К. Стеценка. Виступ був дуже успішним і увічнчався першим місцем. Мішаний хор невдовзі замінився на чоловічий, біля коліски якого стояв мистецьким керівником і багатолітнім диригентом Ярослав Бабуняк. Народжений на Великдень 1949 року, цей колектив всевітньо знаний як хор «Гомін».

Українська пісня міцно згуртувала навколо нашого крайника емігрантів з багатьох міст і сіл Великої Британії.

Півстоліття без будь-якої платні за це він шліфував і шліфує майстерним помахом своєї диригентської палички, всім серцем і душею та любов'ю до України диво-голоси учасників хору, які за сотні кілометрів з різних міст з'їжджаються до Манчестера на репетиції — і теж за власний кошт. І теж з любові до України. З любові до України хор і дарує світові чар української пісні.

Про український хор «Гомін» з подивом висловлюється британська преса: «Це насправді чудовий дар хору «Гомін» в 10-ліття СУБу (Союзу українців Британії. — Авт.). Кожний українець може бути сміло гордим з нашого репрезентаційного хору і його блискучого успіху».

свого імені на Міжнародному Валійському фестивалі 1955 року, у 1956 році учитель солоспіву професор Гіндлі Тейлор рекомендує Ярослава Бабуняка на пробу голосу до Королівської опери «Ковент-гарден». Наш земляк, українець, емігрант Я. Бабуняк успішно витримав випробування. Однак залишився вірним українській пісні і хору.

З 1964 року Ярослав Бабуняк бере хор «Гомін» під своє постійне крило і починає інтенсивно працювати, готуючись з ним до Міжнародного фестивалю в Лянгохлені (Валія). 9 липня цього ж року на очах у 30-тисячної публіки, де змагалися у своїй майстерності двадцять чотири хори світу, «Гомін» здобуває перше місце і отримує Єдиний Міжнародний трофей із рук принцеси Маргарити — сестри королеви Англії.

За свою півстолітню діяльність хор «Гомін» завоював світову славу, багато трофеїв, сертифікатів, грамот. Він є лауреатом восьми міжнародних знаменитих фестивалів, у тому числі в Лондоні, Единбурзі, Кембріджі, Валії, Монтрі (Швейцарія). З великим успіхом співав у найбільшій залі Лондона у присутності королівської родини. Хор є репрезентативною мистецькою одиницею Союзу українців у Великій Британії.

Під диригентурою Ярослава Бабуняка хор успішно концертував, збираючи рясні оплески вдячних глядачів і слухачів у багатьох країнах світу. У 1995 році спільно з львівським хором «Гомін» здійснив мистецьке турне по Україні, де в Києві до них прилучився і київський «Гомін». За плечима хору — систематичні церковні відправи, постійні виступи на шевченківських ювілеях, у Парижі — на честь ювілею «Просвіти», концерт, присвячений жертвам голодомору 1933 року в Україні, 80-річчю січового стрілецтва та інші; виступ на III Світовому конгресі вільних українців у найпрестижнішій концертній залі Нью-Йорка «Карнегі Голл», участь в урочистому концерті української духовної музики у 1988 році, присвяченому 1000-літтю Хрещення України-Руси, що відбувся в Лондоні і який

Наша драматична історія засвідчила небачений до того злочин — спробу відібрати в народі мову, загубити його душу, щоб не залишити йому надії ні в цьому світі, ані в іншому. Вина ж за цей злочин незмиваючими плямами тьмяніє на мундирах московських імперіалістів та їхніх комуністичних лакиз, нащадки яких і сьогодні безсоромно їдять український хліб, але водночас навіть у стінах парламенту нахабно глумляться над нашою мовою і відверто плюють у нашу душу...

Прагнучи приховати власну нерозвинутість, Москва одвічно з позицій високомірства та релігійного фанатизму марила про зросійщення України, її Церкви, на яку вона роззявляла свій рот, як вершу. А союзником самодержавства в цій політиці виступала Московська, чи, офіційно, «Русская» православна Церква (РПЦ), за сприяння якої було прийнято сотні антиукраїнських указів. Отожнюючи обрядові та канонічні відмінності з відмінностями в догматиці, знахобнілі московити нерідко розглядали нашу Церкву як еретичну, а отже, всі зусилля докладали до її «виправлення».

Підступи щодо Української Церкви розпочалися ще до сумнозвісної Переяславської угоди, з кінця XVI — початку XVII ст., тобто з часу «золотого віку» нашого письменства. Консервативне московське духовенство на чолі з патріархом Філаретом (1619—1633), батьком царя Михаїла (1613—1645), порушило питання про те, чи можна пускати до їхніх церков приїжджих українців. Зрештою собор у 1620 році дозволив, але висунув попередню умову — перехрещення наших предків.

Ще більше не подобалося північним сусідам українське письменство, яке різнилося від московського не тільки мовою, але й благодатними західними впливами, що їх москалі ніколи не любили. Тож коли наш письменник Лаврентій Зизаній-Тустановський, переклавши свій «Катехізіс» церковною мовою, приїхав у 1626 році до Москви, щоб його там надрукувати, московські дяки заявили, що, мовляв, та частина книги, яка містила астрологію, взята «от волхвов еллинских и идолослужителей и с правоверием нашим не сходна» [1, с. 270]. Коли ж книга все-таки вийшла друком, астрології в ній уже не було — московські «цензори» викинули її.

І це не було винятком. У 1627 році вище московське духовенство засудило книгу іншого нашого письменника, Кирила Транквіліона (Ставроцького), «Учительне Євангеліє» за те, що в ній, бачте, «сыскались многия ереси и супротивства». У тому ж 1627 році у Москві видається перший антиукраїнський указ. Бажаючи, «чтобы впредь никто никаких книг литовские печати (українських. — *І. М.*) не покупал», патріарх і цар заборонили поширювати в Московщині книги, які були надруковані в Україні. Указ вимагав «те книги собрати и на пожарех сжечь, чтоб та ересь и смута в мире не была».

Після Переяславських домовленостей духовний клімат в Україні значно погіршується. Вже у своєму маніфесті про угоду з гетьманом Богданом Хмельницьким (1648—1657) цар Олексій (1645—1676) наказував українцям: «Разделение с поляками сотворите как верую, так и чином; хохлы, которые у вас на головах, постригите...». І хоча московити говорили переважно про «хохли», але мали на увазі саме душу.

У 1686 році шляхом насильства, підкупів і зради Київську митрополію було взято під юрисдикцію Московського патріарха.

Московські консерватори намагаються одночасно обмежити українське самоуправління, припинити українізацію московського життя і надати нових обертів антикнижковій кампанії. Тому в 1672 році було вирішено «во всех местах всяких чинов людям учинить заказ крепкой с большим подкреплением, чтоб те люди польские и литвинские (української. — *І. М.*) печати книг никто у себя в домах втай и явно не держали, а принесли бы и отдавали воеводе». Не обмежуючись цим, патріарх-українофоб

РОЗІП'ЯТА ЦЕРКВА

Коли я молюся **чужою** мовою, то молиться дух мій, а мій розум без плоду!.. В церкві волю п'ять слів зрозумілих сказати, щоб і інших навчити, аніж десять тисяч слів **чужою** мовою!

(1 Кор. 14, 14)

Іоаким (1674—1690) наказує в 1677 році видирати з українських книжок аркуші, «несходные с книгами московскими». Так була започаткована «цензура».

Прошло кілька років. І в 1689 році виходить новий указ, який забороняє Київській лаврі друкувати книги без патріаршого дозволу. Чорна юрба на чолі з патріархом Іоакимом вирішила наприкінці XVII ст. дати генеральний бій усьому українському. «Захищаючи» православний люд «от прелести латинские, еже киевские новые книги утверждают», московські ієрархи на своєму соборі в 1690 році наклали «проклятво и анафему, не точию суугобо и трегубо, но и многогубо» на «полские и литовские печати книг» видатних діячів Української Церкви — Стефана Зизанія, Кирила Ставроцького, Петра Могили, Симеона Полоцького, Інокентія Гізеля, Іоаннія Галаятовського, Лазаря Барановського, Антонія Радивиловського та інших, тоді як перший том книги «Четы-Мінеї» Данила Туптала патріарх взагалі наказав спалити [1, с. 266].

Але реалізація рішень собору ускладнилася, бо московити не могли обійтися без нашої культури. Тому за відсутності власних книг у Росії продовжують служити по анафематствуваних українських книгах. Так, сам патріарх продовжував розсилати по інших містах твори Єпіфанія Славинського «Обід душевний» (1681) і «Вечера душевна» (1683), що були видані в Росії і водночас проклиналися. У 1692 році архієпископ Афанасій, наближений патріарха Іоакима, правив службу по «Требнику» Петра Могили, на який два роки раніше було накладено анафему.

Цар Петро I Кривавий (1689—1725) прагне не просто використати духовність українців, але й перебирає наші здобутки, щоб за їх допомогою «окультурити» Московію. При цьому новий етап тоталь-

ного змосковщення започатковує Полтавська трагедія 1709 року, після якої втручання простежуються навіть у дріб'язковій питанні. Так, у передмові до «Бесід» Івана Золотоуста (1709) московські видавці заявляли, що вони витримують «орфографію сирич правописание и правоверие великороссийское, правильное по учению грамматистов и любомудрецов, в училищах издревле и до ныне обдержимому, а малороссийская примрачная речения изьясных обыкновенным». Такий переклад «примрачных речений» стосувався всіх книг — тих, що йшли в Московщину, і тих, що залишилися в Україні.

У 1721 році царем був створений вищий церковний орган — Священний Синод на чолі з «человеком добрым из военных», який дав бій усьому, що йшло з України. Лаяли нашу церковну реформу й спів, одяг і архітектуру, нове казання в церкві і філософію, та й саму віру. Синод наказував надсилати йому на цензуру навіть так звані «конклюзії» — програми учених диспутів у Києво-Могилянській академії, «дабы в таких конклюзиях благочестию нашему не было издано что противное» [1, с. 269].

Синод вимагав, щоб, згідно з царським указом, з України до Росії щорічно направляли провідних учених і найздібніших у навчанні «персон», насамперед «спудей» Києво-Могилянської академії. Серед них були такі обдаровані діячі церковної культури, як Арсеній Сатановський, Єпіфаній Славинський, Симеон Полоцький, Данило Туптало (Дмитро Ростовський), Стефан Яворський, Феодан Прокопович та багато інших.

Так, збіднюючи в духовному відношенні Україну, ці «перелітні птахи» русифікувалися і працювали на користь Московщини, культура якої завдяки їм і звелася на ноги.

Але Москва не зважала на це і плю-

вала в криницю, з якої пила воду. Ще в 1720 році був виданий указ Петра I, який передбачав, «дабы внов книг никаких, кроме церковных прежних изданий, не печатать, а оные старые книги с такими же церковными справлять прежде печати, с теми великороссийскими печатями, дабы никакой розни и особаго наречия в оных не было» [1, с. 268].

Якщо й дозволялося друкувати українські книжки, то за умови, що вони будуть перекладені на «великороссийское наречие» чи перероблені на московський лад.

До того ж, навіть такі переклади треба було узгоджувати з Синодом. Не випадково указом 1766 року Лаврі «обстоятельно предписано ... чтобы впредь в типографии тоя Лавры печатать и на продажу употреблять одни те книги, которые в Московской типографии с апробации Св. Синода печатаются ...» [2, т. 5, с. 165].

У 1775 році Священний Синод наказує митрополиту Гавриїлу Кременецькому (1770—1783), «чтоб несходственных с выходящими из Московской типографии книгами в народ выпускаемо не было ... и ни в чем ни малейшей разности не было... Что же касается до издаваемых вновь книг, то оные исправя, не печатая, прежде присылать к рассмотрению и апробации во Священный Синод непременно» [2, т. 4, с. 196—197].

У 1786 році Священний Синод наказав київському митрополиту Самуїлу Миславському (1783—1796), аби в книжках, що їх друкує Лавра, в порівнянні з московськими «никакой розни и прибавки и в слоге речей перемены отнюдь не было, — в том иметь наикрепчайшее смотрение...» [2, т. 5, с. 166]. Подібні заходи здійснювались і за митрополита Єрофея Малицького (1796—1799). Водночас митрополиту київському рекомендувалося вилучити з усіх церков в Україні і в населення книжки давнього друку і замінити їх на московські, що почали надходити до нас. Подібна регламентація спричинила до закриття українських друкарень.

Оббираючи Україну економічно, московські можновладці водночас намагалися остаточно витіснити українську мову з духовного життя. В указі від 1762 року Катерина II (1762—1796) веліла, «дабы хохлы не смотрели, яко волки в лес, учинить их повсеместное обрусение», і дала вказівки, як це слід робити. Згідно з розпорядженням, російська мова впроваджувалась у діловодство українських консисторій, а священників зобов'язано виголошувати проповіді лише церковнослов'янською мовою з московською вимовою. Тепер у церквах треба було читати голосом, «своиственным российскому наречию», тобто вимовляти саме по-російськи.

У 1784 році цей митрополит зобов'язав архімандрита Києво-Братського монастиря та ректора й префекта Києво-Могилянської академії забезпечити російську вимову студентів, що читали церковні книги при посвяті в чини. Зокрема, щодо студентів наказувалося, «дабы они неусыпно возымели попечение о непренном и неупустительном наблюдении как учителями, так и учащимися правил российского правописания...». Через два роки митрополит звелів «в исполнение Ея Императорского Величества указа ... ректору и префекту присвоить немедленно Академии Киевской образ учений для всех училищ в Империи нашей узаконенный», тобто ввести московську мову і методи навчання [2, т. 5, с. 123]. Те саме мусили зробити інші школи в Україні.

У XIX ст. уряд вчинив кілька нових погромів української церковної культури. Ці погроми щодали ставали все дошкульнішими і все більш руйнівними. Систематично нищились все те, що Україна встигала створити в короткі проміжки між погромами.

У 1863 році міністр внутрішніх справ П. Валуєв підготував таємний циркуляр, де зазначалося, що «*никакого малороссийского языка не было, нет и быть не может*» і що «наречие их, употребляемое простонародьем, есть тот же русский язык, только испорченный влиянием на него Польши», що «обшерус-

ський також понятен для малороссян, як і для великороссов, і даже гораздо понятнее, чем теперь сочиняемый для них некоторыми малороссянами и в особенности поляками так называемый украинский язык» [1, с. 272]. Виходячи з власної концепції, міністр звелів «пропуском же книг на малоросійском языке как духовного содержания (релігійних. — І. М.), так учебных и вообще значаемых для первоначального чтения народа, приостановиться».

Далі було прийнято безліч менших указів і постанов. Так, український учений П. Лободощкий був звільнений з роботи лише за переклад одного речення з Євангелія українською мовою. У 1881 році було заборонено виголошувати церковні проповіді українською мовою. А в 1868 році був виданий указ Олександра III (1881—1894) про заборону хрещення українськими іменами. Про характер політики україножерства свідчить доповідна записка полтавського губернатора фон Богоута (1914), де він пропонує ставити на чолі українських єпархій тільки московитів, виявляти найкрутіший тиск на священників, заражених українофільством, а парафіяльними наглядачами за школами призначати виключно московитів.

Така політика зумовила перетворення колись високоосвіченого українського народу на взрече темряви і невігластва, оскільки, за переписом 1897 року, лише 21 відсоток дорослого населення міг читати й писати. І що тут дивного, коли, за термінологією столипінського циркуляру 1910 року, «малороси» ототожнювалися з «иногородцями»! Росія, яка колись була для православних українців мрією, стала тепер для них страхом.

Але й на цьому шовінізмі не зупинилися. Настання доби комуністичного Люцифера означало узаконення взагалі повної сваволі для україножерів. У імперіалістичній політиці більшовики перевершили своїх попередників — царських сатрапів. Не обмежуючись одиничними антирелігійними акціями, вони взяли курс на остаточну ліквідацію українських церков, аби назавжди змовкло Слово Боже.

У своїй нелюдській політиці більшовики демонстрували виключно послідовність. Уже 1918 року вони розпочали планомірне знищення християнських пам'яток України. А після підписання в 1922 році Ленініним декрету «Про вилучення церковних цінностей» почався справжній розбій, який нагадував ординську навалу. Бо постраждали найцінніші здобутки культури минулого.

Повний перелік украденого, вивезеного, знищеного зайняв би декілька сот сторінок. Насамперед це були численні «царські» ворота з місцевих церков, на престольні й ручні хрести, срібні й позолочені чаші та дарохранительниці, оздоблені діамантами, перлинами, смарагдами, сапфірами й іншим дорогішим камінням, скарби монет, Євангелія в золотих і срібних обкладинках, такі унікальні пам'ятки вітчизняної писемності, як «Остромирове Євангеліє» (1056—1057), «Ізборник Святослава» (1076), «Мстилавове Євангеліє» (1117), інші.

Примусово закриваються богословські школи. А в 1925 році Собор Святої Софії та Києво-Печерську лавру було перетворено на антирелігійні музеї, тоді як будівлі й церкви Видубецького монастиря, Всесвятська церква над брамою Києво-Печерського монастиря стали складами. З міркувань атеїстичної пропаганди було знищено панорама «Голгофа» на Володимирській гірці та пам'ятник на місці колишньої церкви Св. Ірини (збудована Ярославом Мудрим у 1037 році на честь ангела його жінки) на вул. Володимирській, а сама вулиця була перейменована на ім. Короленка.

Після жахливого голодомору 1932—1933 років московські окупанти розпочали не тільки масові розстріли українців, але й висадження в повітря українських культурних пам'яток, зокрема церков. Так, тільки в Києві за один рік секретар ЦК КП(б)У П. Постишев наказав зірвати і перетворити на руїни близько 20 монастирів, соборів та інших церковних споруд — найвизначніших пам'яток української культури Х—XIX ст., серед яких були Десятинна церква з гробницею кня-

гині Ольги (збудована в X ст., перебудовувалася в 1842 році), Михайлівський Золотоверхий монастир (XI ст.), Братський монастир на Подолі і колишня Духовна Академія при ньому (XVI ст.), Трьохсвятительська церква (XII ст.) та багато інших.

У 1930 році було сфабриковано справу «Спілки визволення України» («СВУ»), за якою під час судового фарсу в Харкові на лаві підсудних опинилися 45 чоловік, в тому числі академік С. Єфремов («глава банди»), його «заступник» священник В. Чехівський, учні зі світовими іменами, письменники, вчителі, інші представники інтелігенції. УАПЦ була оголошена однією з ланок «антирадянського підпілля» і «емігрантських буржуазно-націоналістичних кіл». Усі учасники харківського процесу були засуджені, 13 із них розстріляні в 1937 році. І хоча під тиском таких «звинувачень» УАПЦ була «саморозпущена», проте сотні людей віддано до суду, а 34 єпископи й 2 тисячі священників та інших служителів культури розстріляні й закатовано в концтаборах. Решта, 8,5 тис. священників-автокефалістів, пережила арешти, тортури й заслання. Спідкомеиця УАПЦ — Українська православна Церква — діяла до 1936 року, коли її архієпископа Івана Павлівського було заарештовано і вивезено до Казахстану, де він і помер мученицькою смертю.

У 1989 році, за поданням прокурора СРСР, справа «СВУ» була припинена за відсутністю складу злочину у справі звинувачених. Так через півстоліття після знищення представників ліквідованої Церкви було визнано, що ця ліквідація і ці знищення були безпідставними.

Ще одне посилення антирелігійних акцій відбулось у 1957—1961 роках, внаслідок чого в Україні було ліквідовано майже половину церковних установ, закрито церковні видання. Сам же лідер союзної компартії М. Хрущов обіцяв показати ... останнього попа, коли буде збудовано запланований ним комунізм. І вже в наш час московсько-більшовицькими «благодійниками» було зніщено цілу низку церковних конфліктів і розколів, які суттєво підживлювала проблема мови богослужіння (оскільки частина ієрархів Української православної Церкви, що є складовою частиною РПЦ, не бажає вести службу українською мовою) і які гальмують процес відродження нашої духовності, ослаблюють позиції України в цілому.

Так протягом 400 років Москва всіляко намагалася знищити нашу духовність, демонструючи виключні зразки невдячності й нахабства. На цьому тлі вирізняється благородна постать відомого російського мовознавця, князя М. Трубецького, який відзначав: «Та культура, которая со времен Петра живет и развивается в России, является органическим и непосредственным продолжением не московской, а киевской, украинской культуры... Таким образом, украинизация оказывается мостом к европеизации». На жаль, такі зізнання надто поодинокі.

Скільки ж кривди й горя завдали нам ті, кому ми й не збиралися переходити дорогу! І водночас, якою була б наша культура, якби над нею не глумилися самозвані «брати»!

Сам Бог хоче, щоб Його Слово кожен чув своєю мовою. Але цього не хочуть ті, хто підгодує нас «ковбасними» басчками задля того, щоб приспати нашу пильність, а самим і далі панувати в нашому краї, як це трапляється завжди, коли занепадає духовність народу.

Тож не занапастимо свою душу, збережімо свою мову, культуру, віру і все те, що робить нас людьми. А будемо людьми, то й жити захочемо по-людськи.

1. Є ф р е м о в С. Історія українського письменства. — Вид. 4-те. — Т. 1. — Лейпціг, 1924.

2. П е т р о в Н. И. Акты и документы, относящиеся к истории Киевской Академии. — Т. 4—5. — К., 1904.

Іван МОЗГОВИЙ,
доктор філософських наук,
м. Суми

На світлині М. Гопюка:
відновлена каплиця у Вишніці

Погляд: запрошуємо до розмови

ЧОМУ НЕМАЄ ПОРОЗУМІННЯ?

Публікуючи цей матеріал, редакція усвідомлює, що він має доволі суб'єктивний характер і віддзеркалює лише один із можливих підходів до проблеми. Та, незважаючи на всю дискусійність, ця стаття, на нашу думку, могла б започаткувати цивілізовану розмову на тему міжконфесійних стосунків. Врешті-решт, усі ми діти однієї матері — України і ходимо під одним Богом, тож учимося вкрай необхідного для демократичного суспільства вміння вислуховувати одне одного.

Дехто з далеких від справжнього церковного життя людей і нині не розуміє всієї складності і глибини проблем міжконфесійних стосунків, вважаючи, що оскільки всі визнають існування єдиного Бога, то решта не має й значення, а суперечки виникають через твердощийство й обмеженість самих віруючих.

Між тим, не можна не враховувати позицію цієї досить значної частини нашого суспільства, тим більше, що неправильне ставлення держави і суспільства до проблеми міжконфесійних стосунків може заподіяти чимало лиха, завдати ще одного удару по єдності і національно-державній цілісності нашого народу.

Найбільшу складність у церковне життя області вносить, зрозуміло, розкол усередині Православної Церкви. Суспільні причини розколу полягають, на мою думку, в тому, що в момент виникнення незалежної Української держави певна частина православних віруючих на її території з низки причин виявилася налаштованою проросійськи, антидержавницьки.

Це — ясний як день, безперечний факт, який, напевно, розуміють усі. А от висновки з цього факту різними групами віруючих тоді були зроблені різні. Дехто з українських православних зробив висновок, що церква виконує в Україні деструктивну функцію, а отже, треба створити «національну» церкву. Стару ж, «проросійську», витіснити з України.

Між тим, тоді існував, та й тепер існує, інший варіант розв'язання цієї проблеми: десятиліттями старанно боротися за українізацію церкви. За всіх своїх недоліків (а головний із них — небезпека загубити частину вірних, які можуть не дочекатися завершення цього процесу і піти в греко-католицизм чи в протестантизм), на жаль, це шлях, на мою думку, тоді був і є тепер єдино правильним, адже будь-який інший шлях — це шлях розколу.

Закон можна обійти, як це і роблять численні юристи, тисячами вповні законних методів і сподіватися на уникнення покарання. Але чи можна «обійти», обдурити Бога? Покарання за кримінальний злочин — штраф, тюрма чи навіть щось страшніше, але що все це, порівняно з небезпекою занапасти, загубити душу?

Сьогодні ми пожинаємо перші плоди розкольніцького шляху. Втрата Божої Благодаті, яку неминує тягнути за собою розкол, позначилася на тій атмосфері, яка нині панує в церковному житті України, в тому числі — і Черкащині. Священник, заборонений у служінні православним єпископом за тяжку церковну провинність, не посліпає покаятися за лихо, заподіяне і своїй душі, і душам своїх парафіян, а просто «переходить на роботу» до єпископа-«конкурента». Другий священник з'являється в чужому храмі з групою мирян, які використовують силу для того, щоб показати господарю, наскільки він тут зайвий. Третій звинувачує своїх братів по священству в служінні інтересам сусідньої держави лише через те, що вони не хочуть на догоду політичній кон'юнктурі міняти свої переконання. Цим прикладам, на жаль, несть числа. А тим часом на цьому тлі піднімає голову окультизм, справ-

жне мракобісся, розмножуються тоталітарні секти.

Загострення міжконфесійних стосунків уже саме по собі вкрай негативно позначається на єдності українського суспільства. Та розкольніцька позиція частини (щоправда, меншої) українських церковних кіл несе в собі й іншу, значно серйознішу небезпеку: постійне відштовхування УПЦ, звинувачення її у «службі сусідній державі», врешті-решт, послаблення впливу на УПЦ національно свідомого елемента (який у переважній своїй більшості йде в розкол) створюють небезпеку ще більшого посилення всередині канонічної Православної Церкви впливу московфільського елемента. Необхідно систематично, наполегливо, але обережно працювати в напрямку українізації церковного життя, крок за кроком створювати (або, краще сказати, відроджувати) українське православ'я.

У Церкві нічого не робиться поспіхом, це дуже консервативна структура, будь-який тиск може призвести до небажаного загострення внутрішньоцерковної ситуації, сприяти виникненню ще одного розколу. Існує реальна небезпека створення в Україні окремої, незалежної від УПЦ, потужної єпархії Руської православної Церкви. Про це, зокрема, говорив єпископ Черкаський і Канівський Софроній під час недавньої зустрічі керівників християнських конфесій у кабінеті черкаського губернатора. Хочеться вірити, що наприкінці ХХ століття в нашій змордованій попередніми революціями країні деякі гарячі голови нарешті зрозуміють, що вони мають справу не з якимись абстрактними «мамами», котрі функціонують відповідно до законів історичного матеріалізму, а з живими людьми, з їхніми власними поглядами, роздумами, почуттями, які не зміняться за наказом згори.

Церковні розколи, здається, є своєрідним проявом однієї цікавої особливості українського менталітету, а саме — невміння або небажання солідаризуватися заради досягнення якоїсь конкретної мети. Такого поняття, як політична боротьба, у нас по суті не існує, а є постійна політична бійка, яка породжується невмінням і небажанням вислухати і почути думку свого ближнього. Боротьба, зазвичай, не йде всередині організації, сторони вважають за краще вийти з організації і створити нову, незалежну. Де два українці, там три гетьмани. Ця сумна особливість виявляється в усьому: численні розколи помножують і роздвіблюють партії, національні меншини замість того, щоби звикати до єдиної державної мови, добиваються проголошення державною своєї мови; існують передумови для культурного розколу України на західні і східні регіони. Українська політична нація слабка, її інститути у своїй більшості або створені згори, або мають локальний характер. По суті українське суспільство тримається лише на українській державності. Чи варто в таких умовах поглиблювати ще й церковний розкол?

Максим СТЕПАНОВ,
член Черкаської обласної організації
Всеукраїнського товариства
«Прогрес» імені Т. Шевченка

Кара шпіцрутенами. З серії «Притча про блудного сина». 1857. Сепія на папері

«МАЛЬОВНИЧА УКРАЇНА»

Рамки академічного стилю ставали тісними для Шевченка-художника. В пошуках нових шляхів митець вивчає малюнки і гравюри Рембрандта. Придивляється до різких перепадів світла й тіні. Молодий художник відчуває, що цим світло-тіньовим матеріалом йому легше буде оперувати: згущуючи тіні, можна створити похмурій настрій, різко висвітлюючи малюнок — досягти драматичного контрасту. Графіка, чорна або коричнева акварель стають для Шевченка головними засобами образотворчості.

Живопис відходить на другий план. Траплялося, Шевченко малював у брюлловському дусі портрети, і серед них пречудові. Та головним доробком перед засланням стала серія його гравюр-офортів «Мальовнича Україна».

1843 року Тарас Григорович Шевченко приїздить на Україну. Життя земляків стало ще страшніше, ніж у роки його дитинства.

*Село неначе погоріло,
Неначе люди побуріли,
Німі на панцину ідуть
І діточок своїх ведуть...*

На противагу горю, ще більше захотілося показати красу.

Він відтворює м'які красиви долини, пагорбів, левад, козацьких степових могил, прохолоду затишних ставків і річок. Архітектура, особливо у стилі бароко, своїми крученими формами своєрідно поєднується з природним обрамленням дерев і кущів.

Шевченко долає замкненість, інтер'єрність академічного пейзажу, де природа зображувалась занадто упорядкованою.

На офорти «У Києві» — жодної впорядкованості: нерівний берег Дніпра, нерівна гра тіней, у пишній кроні дерева — несподівано суха гілка. Дніпром пливе пароплав — технічна новинка тих часів. Услід за утопістами-соціалістами Фур'є і Оуеном Шевченко вважав, що технічним прогресом буде знищено деспотизм. На жаль, усі троє помилялись.

Подорожуючи по Україні, Т. Шевченко малює собори Переяслава, Почасва, руїни замку Богдана Хмельницького у Суботіві, Богданову церкву, козацькі церкви у Седневі. Коли бачиш таку красу, то й «серце б'ється любові, і світ божий як великдень, і люде як люде».

Побував Шевченко і в Полтаві. Перехожі зупинялись трохи здивовані: якийсь художник малював їхній собор. Що ж, собор і справді вартий того — окраса міста. Та Шевченко зобразив і невеличкий будиночок, що притулився майже на паперті собору і, здавалося, навіть заважав на малюнку. Мало хто з перехожих знав, що в цьому будиночку колись мешкав славетний автор «Енеїди» Іван Котляревський.

Не віддали ні перехожі, ні сам Шевченко, що міне 120 років і саме завдяки цій замальовці до 200-річчя від дня народження І. П. Котляревського реставратори відновлять цей будиночок.

НОВІ ВРАЖЕННЯ

Подорожі Шевченка по Україні... Інтелігенція переважно гостинно зустріла вже уславленого на той час поета. Та недовго ця гостинність тішила Тараса Григоровича. Деякі з тих, хто щосили пропагував «свободу», насправді обмежувалися тільки так званім «хлопоманством», тобто перевдягалися в селянську одіж, розмовляли не манірною французькою мовою, а нависно грубуватою селянською, пили до нестями у товаристві «мочимордія». Назва досить красномовна... Декотрі панічі та навіть панянки на місяць-два наймалися в балагули і, сидючи на передку, «вигодошували» таку лайку, що у справжніх візників очі рогом лізли.

*Гіркими були враження Шевченка:
І день, і ніч плачу
на розпутьях велелюдних...*

Побаченому Т. Шевченку протиставляє у своїх гравюрах благородні селянські традиції.

Коли малював «Судню раду» — привселюдний товариський суд на селі, — довго обмірковував композицію, розподіл мізансцен, прагнучи за допомогою світлотіні підкреслити і позитивне, і негативне. Суддів-селян і тих двох, що, посварившись, прийшли судитися, художник зобразив на сліпучо-білому тлі хати, а в темному закутку, за рогом, намалював волосного писаря-хабарника, що вершить свої темні діла.

Щоправда, контраст між чесністю і продажністю вийшов не дуже переконливим. «Темні діла» писаря не привертають достатньої уваги глядача, бо зображені надто віддалено від центра картини.

Зберігся зворушливо-кумедний лист до Шевченка від одного його приятеля, якому дістався не дуже

ДЕРЖАВНИЙ КУЛАК

Він говорив: «Людина у скруті і біді, хоч би якої була нація і віри, стає нам найближчим братом». Братами вважав знедолених, зубожілих казахів.

До Новопетровського укріплення часто забігали напівголі й голодні казашата. Якось прийшли вони і до сумної Шевченкової оселі, і художник узявся намалювати їх. А щоб підкреслити своє приязне ставлення до них, він малює своє зображення на їхніх спин, наче стоїть за ними. Але це лише одне зображення у дзеркалі, що висить у передній кімнаті.

Діти-казахи — часті персонажі в малюнках Шевченка: під вікном офіцера, який жebraють двоє малюків. Та замість вікна звисає величезний гіпертрофовані малюнок «Дер-

Дмитро ГОРБАЧОВ, Паола УТЕВСЬКА

ХУДОЖНИК ТАРАС ШЕВЧЕНКО

Продовження. Початок у ч. 3

чіткий відбиток цієї гравюри: «Хоч і не дуже збагнув, що там до чого, але все одно приємно, бо ж своє, не чуже»...

ЗНЕДОЛЕНІ

Одного разу музей Шевченка в Києві відвідала група французьких мистецтвознавців. Зацікавлено вдивлялися вони у полотна та аркуші. Одна з жінок, зупинившись перед ескізом ілюстрації до поеми «Слепая», мовила захоплено: «Mon Dieu, справжній Пікассо! Цей художник Шевченко сто років тому малював цілком по-сучасному! О, вони б, напевне, легко порозумілися з Пабло!».

Гостя з Парижа не така вже й далека була від істини. Звивиста лінія вільно гуляє на аркуші паперу, наче залується у клубок. Різкі й несподівані на ному плями туші, якась збентеженість, експресія. Ця графічна свобода справді нагадує графіку Пікассо. Та у викінчених сюжетних малюнках вихованець Академії залишається вірним об'ємній формі, стриманим позам, брюлловським заповітам.

Зберігся чимало ілюстрацій і замальовок до поеми Шевченка «Сліпий». Усі вони — монохромні, бо розкішні брюлловські фарби не пасували жебрацькому життю. Рисунок вільний, рухливий, навіть нервовий, і постаті, вписані у природу, розчиняються у хвилях повітря і світла. Сліпий бандурист співає щось тужливе, навіть трагічне, а пензель художника творить різкі перепади світлого і темного. Цей прийом у майбутньому стане улюбленим в офортах і сепіях Шевченка.

РОЗП'ЯТТЯ

На межі граничної експресії перебувають персонажі «Розп'яття» (1850). Тіло Ісусове — зі сліпучого світла. Тіло розбіяника, корченого, конвульсивного, — то згусток безжальної пітьми. То не тіла, належні землі, не прах, а духовна матерія, породжена Все-світлом, в якому добро і зло перекривають одне одного. Темрява намагається затьмарити самого Бога, насувається на його обличчя, поцвяковані ноги. Хто кого? Відповіді не дано. Шевченко зачарований напружено дубою, що викликає й у глядача емоційне завзяття. Моралізаторство відступає, передчуття бурі забиває подих. «Алхімія болю» (вислів Бодлера) перетворює пекельну матерію на естетичну вартість, не менш виразну, ніж осяйне світло раю.

КАЗАШКА КАТЯ

Ніч на казахському кладовищі. Навкруги нічний погребальний спокій. Серед могил спалахнув вогник, знялась у повітря сполохана пташка. Що це? Це дівчина-казашка запалила у священній посудині над могилою батька вогонь. Він освітив надмогильний камінь, помережаний звивистим східним орнаментом. Поряд із посудиною з вогником дівчина ставить ще одну, з водою. Вранці сюди прилетять пташки і нап'ються цієї води. Казахи вірили, що в такий спосіб допоможуть небіжчикова.

Як різниться освітлене спалахами вогню, на диво одухотворене обличчя молодої казашки від закам'яних постатей «Циганки-ворожки»!

Казахи були вогнепоклонниками. Це обожнювання вогню припало художникові до душі, і він використовує вогонь для створення гри світла і тіні, що робить обличчя його героїв рухливими, живими, — «Казахський хлопчик розпалює грубку», «Казахи біля вогню».

Академічна освіта прислужилася Шевченкові — точне знання анатомії, зображення нагої натури, великий план людських образів. Але свідомо використовуючи набуту під час навчання в Петербурзі майстерність, він не дозволяє академізмові позбавити його роботи гарячого подиху життя.

Статуетка. Натюрморт в інтер'єрі. 1860. Сепія на папері

жавний кулак» сприймається як політична алегорія і водночас як жанрова сценка. Річ майже безприкладна в тодішній вітчизняній графіці, яка знала лише класичні алегорії, а політичні, які відбивали б сучасність у плакатних образах, у ті часи були рідкістю. Хіба що політичні алегорії великого французького художника-сатирика Дом'є. Проте наврайд чий Тарас Григорович у далеких казахських степах знав про свого французького співбрата по пензлю. Мистецька інформация з Франції, країни, яку люто ненавидів Микола І, і до Петербурга надходила крізь цензурне решето.

Мислення його багато в чому було випереджальним. Є у його доробку малюнок, зроблений у сюрреалістичному дусі (а до сюрреалізму був ще довгий порядок десятиріч): дивний інтер'єр із годинником без стрілок, що тримається у повітрі, наче невагомий, і живе жіноче тіло, що виявляється статуеткою, — щось подібне добачаємо в художника ХХ ст. Магріта.

На іншому малюнку, «Русалки», обважнілі, перестиглі жінки ширяють у повітрі, порушуючи закони гравітації. Такі собі антисильфіди в антибалетних позиціях. Пригадуються гіперболічні образи Шевченка: перса-гори, перса-хвилі серед моря. Жіноче тіло як пейзаж марилося і його сучасникові, французькому поетові Бодлеру: пагорби колін, стегон крутосхили.

СЮІТА САМОТНОСТІ

Він зазнав у своєму житті й одного з найгірших почуттів — самотності. Цілу серію малюнків присвятив Тарас Григорович цій темі.

Книгу «Робінзон Крузо» він прочитав, будучи дорослим. І тому сприйняв її не як розповідь про захоплююче-цікаві пригоди, а як психологічне розкриття внутрішнього світу людини, приреченої на

Автопортрет. 1851. Олівець на папері

повну самотність. Про це свідчить і його малюнок. Навігуючий мандрівник-невдаха, сидячи в печері, горить Біблію. Над ним шелестить крона дерева, оберігаючи від палючого сонця. Робінзон Крузо поринув у глибоку задуму. Самотність — не лише трагедія. Саме в самотності людини найлегше замислитися над проблемами буття і знайти у своїх роздумах відряду, бо за житейською метушною вона позбавлена змоги, часу збагнути щось, може, найголовніше в житті.

Александр Македонський був не лише воїном. Вихованець Аристотеля, він цікавився і філософією, тож, потрапивши до Коринфу, вирішив познайомитися з Діогеном. Наближені до царя підбивали його перевірити аскетичну стійкість філософа.

Наблизившись до бочки, в якій мешкав Діоген, цар мовив:

— Діогене, я вітаю тебе і хочу запитати, чи є в тебе якісь бажання? Мені належить півсвіту, і я зроблю все, що тобі заманеться...

Діоген підвів голову, спокійно глянув у вічі Александру і відповів:

— Зроби послугу, відійди вбік. Я грівся на сонечку, а ти заступив його...

Так розповідає легенда.

Малюючи Діогена, Шевченко згадав подібний випадок, який стався із Сковородою. Поет і філософ відповів Катерині II, що ніяких привілеїв від неї не бажає, бо «Свирель і овця краще царського венця».

Шевченко зображує Діогена в бочці, але не в глиняній, як про неї йшлося в легенді, а в дерев'яній, бондарської роботи.

Як і більшість романтиків, митець часто оспівує ніч, коли зникають дріб'язковості шодення, а дух вивільняється для роздумів. І Діогена бачимо вночі. Над філософом сидить, блимаючи очима-ліхтариками, сова — античний символ мудрості. Діоген тримає вогонь у мисочці, обличчя його освітлене знизу, воно далеко не буденне. Дивна річ: воно чимось нагадує деякі автопортрети Шевченка часів заслання. Чому малював не свою, а чужу долю? Може, тому, що в самого:

*Немає ані єдиного случая,
Щоб до ладу було згадати.
А душу треба розважати.
Бо їй так хочеться, так просить
Хоч слова тихого. Не чуть,
І мов у полі сніг заносить
Не охолонувший це труп.*

Сюїту самотності репрезентують також інші твори художника: «Умиряючий гладіатор», «Нарцис». Останній малюнок, до речі, нагадує про одноіменний твір Брюллова.

З ім'ям Брюллова пов'язане все життя Шевченка-художника. Брюллов був його визволителем з кріпацтва, учителем в Академії, надією у засланні. Йому Шевченко писав з неволі. І страждав, не одержуючи відповіді на свої листи.

Та в цьому не було вини Великого Карла...

Після арешту Шевченка, після символічної страти і вислання Достоевського і Петрашевського Брюллов, посилаючись на стан здоров'я, емігрував. Він і справді був нездоровий. Але про еміграцію, хворобу і смерть учителя Тарас Григорович дізнався лише наприкінці свого заслання.

Пізніше в автобіографічній повісті «Художник» Шевченко напише, що в час поневіряння героя твору «незабутній Карл Великий вже помирав у Римі».

ПРИТЧА ПРО БЛУДНОГО СИНА

Біблійна притча «Про блудного сина» оповідає про юнака, який, заради легковажного, сповненого розваг життя, залишає отчий дім. Минає час, і він повертається до батька морально спустошений, зубожілий, хворий...

Рембрандт, яким так захоплювався Шевченко, створив кілька варіацій на цю тему. Одна з них прикрашає Ермітаж у Санкт-Петербурзі.

1856 року в листі до друга Тарас Григорович пише: «Мне пришла в голову мысль представить в лицах евангельскую притчу о блудном сыне в нравах и обычаях современного русского сословия».

Коротко сюжет цілої серії малюнків: купецького сина батьки посилають на військову службу, щоб той вибився в люди, став благородним дворянином. Шлях, яким герой іде до цієї мети, показано в цих малюнках, сатиричних, але не іронічних, скоріше саркастично-трагедійних.

Спершу юнак лише програвся в карти. Атрибути азартних ігор розкладені на малюнку, як на картинах голландських художників-моралістів — Босха, Брейгеля. Інший аркуш «У шинку». Наступний малюнок «У хліві». Сп'янілий «герой» лежить, однією рукою обнімаючи свиню, у другій — штоф з горілкою. Мимоволі згадуємо рядки М. Рильського:

*Ти випив самогону квартиру
І біля діжки в бруді спиш.
А там десь голуби, мансарди,
Поети, сонце і Париж...*

Падіння героя відтворено з наростаючою силою. Мерзенне життя логічно приводить «героя» у лігво розбійників. Їхні образи змальовані мало що не з натури. Пригадаймо одну з сумних сторінок життя Тараса Григоровича.

Це було в Оренбурзі, де Шевченко перебував у складі географічної експедиції. Короткий щасливий час. Він знаходить друзів, особливо серед засланих поляків. Знову чути його дотепи, жарти, веселий сміх. Пожваблюється листування з Петербургом. Але знайшовся мерзотник, який повідомив високе начальство, що рядовий Шевченко порушує заборону царя і продовжує малювати.

Новий арешт. Шевченко потрапляє в Орську фортецю. У камеру з карними злочинцями. Ці покидьки суспільства і послужили йому типажам аркуша «Серед розбійників», як і для іншої акварелі — «У в'язниці».

Малюнок «Серед розбійників» зловісно-таємничий. Де тут наш «герой»? Щоправда, мистецтвознавці припускають, чи не його, часом, убито? Але тоді, мабуть, серія малюнків на цьому обірвалася, хоча, з другого боку, логічно вибудований сюжет у ній відсутній.

Першу розглянуту нами частину притчі можна умовно назвати з л о ч и н о м, а інші малюнки — к а р о ю («Кара колодкою», «Кара шпіврутенами»). Настрій художника рішуче змінюється. Він стає на бік покараного, обурюючись жорстокістю армійської ексекуції.

На малюнку «Кара колодкою» в казармі, де перебуває покараний, — гармідер, сморід — нічого схожого з «Казармою» Теніса, яку вихваляв Брюллов. Постаті на задньому плані, а серед них і сам Шевченко, змальовані суцільно, дехто дещо гротескно, вони ніби розчиняються у світлі каганця.

З подиву гідною ретельністю і скульптурною пластичністю змальовано оголену спину приреченого до карі шпіврутенами. Можна уявити, на що перетвориться спина цього нещасного через кілька хвилин. Шеренга солдатів, як багатоголове чудовисько, — суцільний силует, байдужий, як механізм. У малюнку розіллято якусь мертвотну бездушність, що нею перейнялися не лише люди, але й пагорб з укріпленням, хмари, ба, навіть самі, наче знекровлені фарби. Блудний син, мешканець бюрократичного миколаївського часу, не може розраховувати на жалість, співчуття. Байдужість, здається, пройняла навіть покараного, що дійшов до хворобливої апатії. Як тут не згадати вірші Євгена Плужника:

*Чогось раптом
спокійно-спокійно мені —
Чи то жити,
чи вмерти.*

Отже, прокляття державцям? Не поспішаймо з висновками, адже перед нами непередбачуваний Шевченко. Знаючи, який безмір зла вкладено в людське ество, він, подібно до біблійних пророків, з розпуки й з обуренням вдається до погрозу:

*І праведно Господь Великий
Кайдани повелів кувати,
Глибокі тюрми покопати
І вомісто кроткого пророка
Царя нам повелів надати.*

Русалки. Ескіз плафона. 1859

ПОРТРЕТНА МОЗАІКА

Тарас Шевченко за своє недовге життя встиг створити чимало портретів. Малював себе, найближчих друзів, інколи випадкових, але чимось привабливих знайомих. Якось намалював чоловіка, який за портрет подарував йому свої оксамитові чоботи. Нерідко гроші за портрети були чи не єдиним заробітком. Траплялося, й борги віддавав кредиторам портретами.

Усе йде, все минає. Трапляється, минає і слава. Навіть серед шанувальників живопису мало хто пам'ятає ім'я художника Петра Соколова. А був час, коли його невеличкі витончені портрети вважалися наймоднішими в Петербурзі. Малюючи обличчя, Соколов використовував ніжно-блакитні тінні. Вони надавали портретованим тендітності й благородства. Пензлю Соколова належить і портрет Пушкіна.

Коли мистецтвознавці говорять про перші портрети Шевченка, то обов'язково згадують Соколова. Вплив Соколова відчувається на портреті художника Коцебу роботи Тараса Григоровича.

Коцебу був професором Академії, керівником батальної майстерні. Баталістів жартома називали «конячниками», бо воювали тоді на конях. І Шевченко зображує свого героя зі всіма атрибутами його фаху: Коцебу сидить на тлі натягнутого на підрамник ще чистого полотна, освітленого, наче омитого ледь золотавим теплим промінням. На задньому плані портрета майже іграшкова конячина — «бойовий кінь» і хвацький солдат, що нагадує олов'яну іграшку, — вони готуються позувати художників. Віддалений пейзаж — сам спокій, як і чисте, без жодної хмаринки, небо. Тарас Григорович благородними ніжними фарбами малює аристократа Коцебу, блявого, з худорлявим обличчям, освітленого сонцем, яке кидася блакитняві тінні на його обличчя. Тендітні, маленькі руки художника здаються безсилим. І не віряться, що вони зараз малюватимуть запеклий бій, що біле полотно відкриють жорстокі сцени, де змішаються люди, гармати, коні. А небо, таке погідне на портреті Шевченка, — на майбутній картині Коцебу відкриють чорні хмари та дими від пострілів.

Сам Шевченко батального жанру не торкався. Йому завжди було боляче від того, що люди вбивають людей... Обурювався тими, кому кортіло землю «кров'ю домалювати, освітити погаром».

Портрет справляє таке враження, наче Коцебу навмисне зволікає з роботою. Навіть капелюха від сонця ще не надів.

«Г. 3.»

Письменниця Марієтта Шагінян збирала матеріал для книги «Тарас Шевченко». Не тільки її, багатьох дослідників цікавило, чим ім'я заховав Шевченко за ініціалами «Г. 3.», кому присвятив він один з найпрекрасніших своїх віршів.

Марієтта Сергіївна пам'ятала: Шевченко не лише поет, отже, пошук треба поширити на його спадщину художника.

У вірші, присвяченому «Г. 3.», є такі рядки:

... очима

Аж чорними-голубими...

Дослідниця роздивлялася жіночі портрети, малювані Шевченком. Ось красуня Ганна Закревська. Схожість ініціалів одразу привернула увагу. Придивившись пильніше, письменниця помітила, що очі цієї жінки саме такі, як писав поет: з блакитною дужкою.

Отже, все зрозуміло. Тарас Григорович присвятив свого вірша Ганні Іванівні Закревській.

На портреті молода, вродлива жінка, хоч риси її обличчя й не дуже правильні. Цей портрет не схожий на прозорі акварелі раннього Шевченка. У виразі обличчя Ганни Закревської немає аристократичної манірності, як на багатьох тодішніх жіночих портретах.

З родиною Закревських Шевченко познайомився під час подорожі по Україні, гостював у них. Він заприятелював з братами Закревськими — Віктором і Платоном. Брати Закревські «хлопоманствували», демонстративно зневажали правила дворянського «хорошого тону». Віктор навіть був організатором і старійшиною «Товариства мочимордії». Така сміливість попервах справила на Шевченка хороше враження. А коли Платон Закревський замовив Тарасу Григоровичу портрет своєї дружини Ганни Іванівни, художник охоче погодився.

Простота у поведінці була не удаваною, а органічною рисою Ганниної вдачі. На портреті бачимо легеньку сором'язливу усмішку і сумовиті темні очі. Шевченко й сам не помітив, як цей погляд запав йому в душу. Щодалі, то пристрасніше ходив пензель по полотну, з'являлося червоне, наче заграва, тло, вираз обличчя ставав усе схвилюванішим, і портрет вийшов таким теплим, таким емоційним, таким вистраждано ліричним...

У мемуарах сучасників знаходимо натяки на те, що художник закохався в жінку, яку малював. І спогад про це почуття проніс крізь усе життя.

Далі буде.

НАЦІОНАЛЬНИЙ КАЛЕНДАР?! А ЧОМУ Б І НІ!

Швидко плине час, і ось ми вже на порозі третього тисячоліття від Різдва Христового. Скільки подій та звершень вмістили ці тисячі років. Лише стрімке двадцятье століття претендує на кільканадцять епохальних подій. Це й ера радіо-зв'язку, ера розщеплення атома, ера виходу людини в космос, ера комп'ютерів та віртуальної реальності. Перелік можна було б продовжувати і продовжувати, бо кожна подія варта того, щоб започаткувати собою нову епоху в історії людства.

До речі, в минулому досить часто так і робили: розпочинали відлік років з моменту події, яка свого часу була найбільш вражаючою.

Так було з «Римською ерою» — на часі 2759 рік від заснування Рима. Досить довго користувалися «ерою Діоклетіана», започаткованою у 284 році до нової ери. Щось подібне відбулося з «Христовою ерою», яку ще називають «новою ерою». Започаткована вона була досить штучно півтори тисячі років тому вченим-монахом Діонісієм Малім. А було це так.

Ішов 1284 рік «Римської ери» (525-й — майбутньої «нової ери»). Діонісій за основу своїх розрахунків узяв той факт, що Христос був розп'ятий у віці 33 років і воскрес у неділю — 25 березня. Такий збіг дат — недільний день 25 березня, що настає в перший повний місяць після весняного рівнодення (21 березня), буває один раз на 532 роки. Провівши нескладні арифметичні розрахунки, монах визначив дату народження Ісуса Христа: 759 рік «Римської ери», який автоматично став першим роком «Христової ери».

Та людство далеко не відразу пристало на цю ідею. Минуло багато сотень років, перш ніж цей календар став загальноживим. Значна частина держав Європи, насамперед Візантія та Київська Русь, користувались іншим календарем, від моменту «Створення Світу» — 5508 років до Різдва Христового. І лише за указом російського царя Петра I від 19 грудня 7208 поточного року Росія з 1 січня почала «жити» в 1700 році від Різдва Христового.

Та йшов час, і, незважаючи на неодноразову корекцію цього календаря, сьогодні він уже не задовольняє запити стрімкого прогресу. Передусім це стосується неоднакової кількості днів у різних місяцях року, а відтак неоднакових за тривалістю кварталів, циклів та інших проміжків часу. Тому, починаючи з 1 січня 2001 року, тобто з початку нового тисячоліття, Економічна і Соціальна Рада ООН пропонують започаткувати новий Всесвітній календар. На сьогоднішній день розглядаються два варіанти.

Соціальний календар: складається з 12 поточних місяців, які розбиті на 4 абсолютно однакових квартали тривалістю по 91 добу кожен. Два перші місяці мають по 30 днів, а третій — 31 добу. Загалом це дає 364 доби. Тому для «врівноваження» календаря

пропонується у звичайні роки додавати ще один день, а у високосні — два дні. У першому варіанті це буде день без числа (між 31 грудня і 1 січня), або Всесвітній день Нового року з умовною позначкою «W». Другий день (лише для високосних років) вводиться між 31 червня та 1 липня. Він теж не має числа, називається Днем Календаря і позначається знаком «С». Назви місяців орієнтовно звучатимуть так:

- Місяць «Планета»
- Місяць «Схід»
- Місяць «Південь»
- Місяць «Захід»
- Місяць «Північ»
- Місяць «Європа»
- Місяць «Азія»
- Місяць «Африка»
- Місяць «Америка»
- Місяць «Австралія»
- Місяць «Антарктида»
- Місяць «Океан».

Космічний календар: складається з 13 поточних місяців, у кожному з яких буде по 28 днів, або по 4 семиденних тижні. Загалом це дасть ті ж самі 364 доби. Цей календар

також потребує додаткових днів як у звичайних, так і у високосних роках. При цьому день «W» (Всесвітній День Нового року) залишається на своєму місці — між 31 грудня і 1 січня. А ось день «С» (День Календаря) у високосних роках займе місце між 14 та 15 днями сьомого за рахунком місяця. Для зручності користування і для «нейтральності» звучання пропонується надати цим місяцям такі назви:

1. Сонце. Helios.
2. Меркурій. Mercury.
3. Венера. Venus.
4. Земля. Terra.
5. Місяць. Luna.
6. Марс. Ares.
7. Юпітер. Jove.
8. Сатурн. Kronos.
9. Уран. Uranus.
10. Нептун. Neptun.
11. Плутон. Pluto.
12. Галактика. Galaxy.
13. Космос. Cosmos.

А як же самобутня історія, національні традиції, культура, ментальність, символіка кожної країни, запитаєте ви? Ось про це і піде мова!

Всесвітній календар існувати-ме для зручності й прогресу. Але ніхто не забороняє і не заперечує паралельного існування національних календарів. Понад те, така тенденція існує в багатьох країнах і не заважає їхнім народам пишати своєю культурою й водночас відлучатися від світових традицій. Чого вартий хоча б Східний «тваринний» календар з усіма цими «драконами», «змїями», «свинями» та «щурами». Він гармонійний, екзотичний, має прадавні корені і чудово влаштує народи східного регіону. Але навіть там у кожній країні — Японії, Монголії, Китаю — в цьому календарі існують свої національні відмінності й особливості.

І лише ми у своїй незалежній і самостійній державі зупертості, гідною іншого застосування, рік у рік приміряємо на себе здобутки чужої культури. Вона «не лізе», а ми «тягнемо» і самі второпати не можемо — що ж ми святкуємо? Чи то рік «кота», чи «зайця»,

чи «кроля», і яким чином кожен з них, осібно і всі гуртом, причетні до нас, до нашої буденності, моралі, релігії, духовності.

А проте вже багато тисячоліть існує календар, який був створений на географічному терені нашої місцевості і дуже повно й гармонійно охоплює космічно-планетарні складові буття європейців. Виник він ще тоді, коли людина-розумна не лише звернула увагу на зорі небесні, а й зрозуміла їхнє значення для свого життя та побуту. Тому кожній із видимих неозброєним оком зірок-планет вона присвятила певну годину, день, добу, тиждень, місяць і рік свого земного існування. Головна роль, звісно, була віддана Сонцю, котре стало головним божеством і очолило гурт планет, серед яких були Марс, Меркурій, Юпітер, Місяць, Венера і Сатурн. Кожне з цих небесних тіл символізувало не лише зоряний знак, а й певні закономірності людського життя. Понад те, деякі деталі, риси і символи цього календаря дозволяють говорити про його прапраукраїнські корені й витоки. Ось його основні положення.

«Сонце» наповнює свої роки високою активністю, енергією дії, натхненням і нестримним прагненням до конкретної і світлої мети. «Марс» надає своїм рокам енергію здобуття, визначення, згуртованості й здатності зберегти й захистити надбане. «Меркурій» символізує енергію руху, пізнання, інтелекту, прагнення до нового, незвіданого, інтригуючого. «Юпітер» наділяє життєвою мудрістю, розважливостю, добробутом, закладає основи стабільності. «Місяць» наповнює свої роки емоційністю, мрійливістю, талантами, пошуками гармонії, здійсненням задумів і бажань. «Венера» привносить до аурі своїх років потяг до прекрасного, ліричні почуття, розуміння завершеності в поезії, музиці, образотворчості, а також намагає чуттєвістю і розкішними... лінощами. «Сатурн» забезпечує стабільність, поміркованість, розумні обмеження і певний консерватизм, а також наділяє логікою і передбачливістю.

Таким чином, опікування року тією чи тією планетою повторюється через кожні сім років. Та щоразу знак планети супроводжується ще й певним символом кольорової гами, котрий мусить врівноважувати основний вплив планети на стан природи і життя людини: підсилювати, послаблювати чи гармонізувати його. В цьому розподілі теж існує своя чітка гармонійна взаємозалежність. Так, наприклад, роки, які закінчуються на 0, за-

ведено вважати «білими», на 1 — «червоними», на 2 — «оранжевими», на 3 — «жовтими», на 4 — «зеленими», на 5 — «голубими», на 6 — «сініми», на 7 — «фіолетовими», на 8 — «сірими» і на 9 — «чорними».

Вважається, що білий колір дає людині чистоту намірів, конкретність мети, послідовність дій. Червоний колір символізує збудливість, рішучість, концентрацію енергії дії, стрімкість і навіть певну агресивність. Оранжевий колір засвідчує високу духовність, шляхетність намірів, неспішність і терпимість. Жовтий колір — це оптимістична активність, сила волі і духу, життєстверджуюча енергія намірів і здійснення. Зелений колір засвідчує наполегливість у досягненні мети і глибоку внутрішню переконаність у кінцевому успіху. Голубий колір наповнює людину мрійливістю, поступливістю, прагненням до чогось невизначеного, прекрасного, але мінливого й зникаючого в безмежжі. Синій колір дихає силою, спокоєм, натхненням задумів і відчуттям комфорту тіла і душі. Фіолетовий колір породжує певну емоційну замкнутість, творчу напруженість і чуттєве сприйняття подій та явищ. Сірий колір говорить про сумніви, непевність, навіть смуток, з одного боку, та про таємничість, тонкий розрахунок і передбачення можливого — з другого. Найскладніший чорний колір, котрий несе в собі величезний енергетичний потенціал, який може бути спрямований як на розбудову, так і на знищення.

Один з варіантів цього календаря передбачає таку природну символіку поточних місяців по періодах року:

Зима:
місяць «Ялини» (грудень)
місяць «Вовка» (січень)
місяць «Сови» (лютий)

Весна:
місяць «Берези» (березень)
місяць «Оленя» (квітень)
місяць «Солов'я» (травень)

Літо:
місяць «Липи» (червень)
місяць «Пса» (липень)
місяць «Лелеки» (серпень)

Осінь:
місяць «Дуба» (вересень)
місяць «Кота» (жовтень)
місяць «Крука» (листопад)

Нинішній, 2000-й рік від Різдва Христового, за цим календарем називається роком «Білого Марса». Але, на відміну від агресивної постаті бога римлян, тут «Марс» не воїн, не завойовник, не руйнівник. Це символ вогню, але не того, що руйнує і знищує, а того що зігріває, освітлює шлях, вказує напрям. Уявляємо полум'я факела, свічі, домашнього вогнища. Насичує знак «Марса» цього разу білий колір, який символізує чистоту намірів, конкретність мети, готовність до нових звершень та концентрацію конструктивних сил, знань і емоцій.

Тож крокуймо до нових звершень і щасливого життя в нашій молодій незалежній Україні за своїм національним календарем!

Максим БЕРЕСТ

Сів шпак на шпаківню...

Засновник — Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка.
Реєстраційне свідоцтво № 1007 від 16.03.1993 р.
Головний редактор
Любов Голота

Шеф-редактор Павло МОВЧАН
Редколегія: Л. Голота, Я. Гоян,
А. Журавський, П. Мовчан,
А. Погрібний, О. Пономарів, І. Ющук
Редакція листується з читачами тільки на сторінках газети і надіслані рукописи та світлинки не повертає. Залишає за собою право редагування та скорочення текстів.
Комп'ютерна верстка — Ірина Шевчук

Адреса «Слова Просвіти»: 01001, Київ-1,
завулок Музейний, 8. Всеукраїнське товариство «Просвіта»
імені Тараса Шевченка, тел. 228-01-30.

Індекс 30617. Зам. № 3301204. Наклад 3000.

Видруковано з готових фотоформ на комбінаті «Преса України»